NEMZETI NŐNEVELÉS.

IV. ÉVFOLYAM. 1883. MÁRCZIUS. III. FÜZET.

NŐNEVELÉSÜNK ÉS A TÁRSADALOM.

(Befejező közlemény.)

VII.

Van egy angol közmondás, mely azt tartja, hogy a parlament mindent megtehet, csak azt nem, hogy nőt férfivá változtasson. És mi ezt a lehetetlent próbáltuk s próbáljuk megtenni, midőn a fiuiskolák tantervét kölcsön vettük leányiskoláink számára. Ezen a réven estünk bele a nagy óraszám és a sok tantárgy hinárjába, a mindenből valamit tanítás ezermesterségébe, s szerencsésen el is kezdünk jutni arra a zátonyra, a melyen minden alapos tudásnak hajótörést kell szenvednie.

A fiuk és leányok természetének emez azonosítása oly tévedés, mely a két fél közti verseny vágyát keltheti fel a tudományban és életben. Ez a verseny magában véve is téves, de még tévesebb lesz akkor, ha azt a meggyőződést táplálja a nőkben, (a mi ma nem ritkaság) hogy a kitűnésre elengedhetlen kellék a férfi-modor felvétele. Sok igaza van De Maistrenek, midőn azt mondja, hogy «a nő csak mint nő múlhatja felül a férfit, de mihelyt vele versenyre kél, majommá lesz.» A nő a maga nőiességében oly nagy, mint a férfi a maga férfiasságában.

Tiszta értelem, nemes ízlés és erőteljes erkölcsi érzet kifejtése legyen nőoktatásunk főczélja. E czél elérésére válasszuk ki a legalkalmasabb studiumokat, melyek — nézetem szerint — a következők lehetnének:

1. *Hazai irodalom és történelem* beható s nem kompendiumból való tanítása, mely a nőt a nemzeti szellem szószólóival s egyszersmind fejlődése korszakaival ismertesse meg. Az irodalmi

tanúlmányok mindig egy-egy nevezetes egyéniség (Kazinczy, Vörösmarty, Petőfi, stb.) körül csoportosúljanak. A hazai remekírók főbb műveinek rendszeres olvasása iskolában és iskolán kívül legyen ismertetőjegye a hazai irodalmi tanúlmányoknak. Az irodalomban szintúgy, mint a történelemben, kerülni kell a száraz vázlatokat és nomenklaturákat, már csak azért is, mert a leányok 70—80%-a nagyon hajlandó mindent szóról-szóra betanúlni, amit egyszer felhagynak. Azonban talán még fontosabbb a következő körülmény.

A felső leányiskolák értesítőjéből látom, hogy egy év alatt egy-egy osztályban 10—12 magyar költő és prózairó műveiből is olvasnak szemelvényeket, sőt világirodalmi remekek olvasására s széptani fejtegetésére is jut idő. Ezt nevezem sokbakapaszkodásnak s a hazai remekírókkal való olyatén ismerkedésnek, melyet, ha e kifejezést használnom szabad, irodalmi szájöblítgetésnek lehetne keresztelni.

Leányainkat csak a hazai kiválóbb költők és prózairók főbb műveiből való tartós és szakadatlan foglalkozás vezetheti be nyelvünk és irodalmunk szívébe; egy Kazinczy, egy Vörösmarty, egy Arany műveivel hónapokon keresztül való foglalkozás a műízlés formálásának az igazi eszköze s az illető költők vagy irók stilusa asszimilálásának az egyetlen szerzője. A fentemlített tanításmód irodalmi kalász- vagy morzsa-gyűjtésnek lehet jó, de nagy költőink vagy prózaíróink fenkölt és ízlést teremtő stilusa termékenyítő tanúlmányozására épen nem való. Ha az irodalom sem míveli gyökeresen leányaink érzületét, a többi tantárgyak sokkal kevésbbé mívelhetik, mert egyiknek sem áll annyira módjában őket a legnemesebb érzelmű és gondolkodású egyének művei legjavával érintkezésbe hozni. Évenként egy osztályban 2—3 iró érzület- és gondolkodásmódjával való alapos megismerkedés többet használ értelmileg és érkölcsileg, mintha 10—20 íróval (köztük világirodalmi czelebritásokkal) pár órára szóba állanak.

A hazai történelemből szintén oly olvasmányokat kell leányaink kezébe adni, melyek egy-egy korszaknak nem annyira a politikai küzdelmeit tárgyalják, hanem főként társas (különösen

családi) életét, szokásait, intézményeit, iparát, kereskedelmét, tudományát, vallásos és erkölcsi életét stb.

A világtörténelem politikai vagy épen pragmatikai része, melyet a középiskolákban s egyetemeken tanítnak, nem való a leányoknak. Helyette igenis az ő natureljökhöz való az emberi *művelődés történelme*, mely értelmöket érintkezésbe hozza a polgárosodás vívmányaival, megismerteti a nagy fölfedezők, művészek stb. életével gondolatvilágával, a múlt idők társadalmi és családi életével, erkölcseivel stb.

2. *Rajz.* A rajzoktatás a látás iskolázására és az alakérzék kifejtésére való. A minták elemzése közben tanúl a növendék megfigyelni, észrevétele finomúl, képzelete nemesbűl, értelme tisztúl s ezekből az elemekből megszületik a jóízlés és a szép érzete. A rajzolni tudó nő mindig hasznos tagja a társadalomnak, legyen iparos, műiparos, képíró, mert gondolatait a legelegansabb és legáltalánosabb nyelven bírja kifejezni.

Nincs módunkban, hogy egy nagy műgyűjteménybe bocsássuk a nőipariskolai tanulókat, mint Londonban, Edinburgban, Párisban, Münchenben és másutt teszik; de arra igenis van módunk, hogy a rajzot, mint az ipar ősanyját, kötelezővé tegyük minden iskolában, mint oly tanítási ágat, mely a szemet felruházza a kombináló és ítélni tudó erélylyel, mi nélkül a tanúlt ember egyoldalú, az iparos félszemű, a műiparos pedig vak. A rajztanítás teszi az iparos nagy nemzeteket egymáshoz méltó versenytársakká; az lehet hazai iparunk megteremtője is, az eszközli, hogy a székely szőttesbe s egyéb honi iparczikkeinkbe hazai motivumok kerüljenek, melyek azokat kapósakká s a külföld előtt is becsesekké teszik.

3. *Zene.* A zenetanítás czélja bevezetni a zenei stilusok megértésére. A zene (ének) emeli az értelmet is s hatalmas segítője a tanúlásnak, mert előkészíti az elmét a finom és fenkölt dolgok megértésére. Erkölcsileg is a leghatásosabb szer lehet az érzéki gyönyörök ellen, ha t. i. válogatott és fenkölt érzelemből fakadt zenei műveket visznek be az iskolába. Ha a klassz. zene iránti ízlés megalakúlására szükséges alapot megadta az az iskola, eleget tett

feladatának. Az ily nő, ha anyává lesz, igazán meg fogja tanítható gyermekeit a honszerelem szózatos dalára.

Íme ezek a tárgyak (irodalom, történelem, rajz, zene, ének,) alkotnák együtt a gyakorlati eszthetikai tanfolyamot, melynek a a társas életre soknemű hasznait, mint más nemzetek peldája tanúsítja, lehetetlen kiszámítni. És ennek okvetlenül közszükséggé kell válni ma, midőn a czivilizált nemzeteknél a modern ipar teremtményei mindinkább összeforrnak a művészettel, midőn a közízlés behatol a nép legegyszerűbb lakásaiba s berendezésökben kezenyomát láttatja abban a kellemes összhangban és nemes tónusban, melyet csak érezni lehet, de leírni nem. A szóban forgó tantárgyak hatása nagyban meglátszanék az életen, egyfelől a női munkával párosúlt műízlésben, másfelől abban, hogy a család és a társadalom, a képzőművészet és műipar termékeit mind jobbanjobban becsülvén és élvezvén, azokat nemzeti közvagyonnak tekintené. Valóban hazánk hölgyei a tervszerű rajz- és kézimunkaoktatásból szintoly hasznot húzhatnak a háztartás emberiessé tételére, mint a háztartástanból a ház materialis oldala czélszerű berendezésére.

Az alősorolt studiumok mellett, melyek mondhatni a nő természetével kongeniálisok, még olyanokat is föl kell vennünk, melyek leányainkban a szellem virilis vonásait fejtsék ki. Ezek a következők:

4. A családi és társadalmi *háztartástan* (az egészségtannal) *és nemzet azdaságtan alapelvei*, melyek a szertelen fényűzés apasztására és az oktalan gazdálkodás megakasztására végtelen sokat tennének. A magyar nők hibája a túlságos jó szív; ez az, mely a nőegyletek által emeltetett jótékony intézeteket kihímezteti, kisújtásoltatja, s gyakran, a helyett, hogy a szegényen igazán segítene, új vágyak felköltésével jobban szegénynyé, boldogtalanná teszi.

5. *Mathezis*, mely arra való lenne, hogy a deduktiv gondolkodásra, és kitartó figyelemre szoktassa, s a hebehurgya általánosításoknak, a téves indukcióknak elejét vegye.

6. *A természettudományok köréből* a természettan és vegytan két-három nevezetes fejezete folytonos kisérletekkel; továbbá

természetrajz (élettani alapon), mely a tények helyes megfigyelésére szoktat.

7. *Egy idegen nyelv és irodalom beható tanulása* (legyen az német vagy franczia), mely a képzeletet izmosítja, a fantazmák gyártásáról leszoktatja, egyszersmind egészséges logikai disciplinául szolgál.

8. A leghaladottabbaknak: *a moral és lélektan alapelvei*, mint az erkölcsi és értelmi nevelés nagy munkájára előkészítő studiumok.

Javaslatom lényegét e szóban foglalhatom össze: Egyszerűsítsünk! Mondjunk le egyszer már arról a luxusról, hogy leányainknak két, sőt három idegen nyelvet taníttassunk, mikor egy is megteszi a szolgálatot. A leányok német, franczia és angol nyelv tanúlása (kivált a magánintézetekben) csak grammatikai gargarizma, mely az egy-két napos csirke csipegésével analogon. Két-három nyelv ily lelketlen nyaggatása helyett egygyel való alapos megismerkedés építő hatású lenne, holott most a franczia és angol nyelvtudás minduntalan a primitiv ember bőrfestésére emlékeztet. Ilyetén fejdíszitmények kedvéért ne gyötörjük agyon leányainkat 40—50 heti órával, hanem elégedjünk meg egy osztályban 6—7 tárgygyal s heti 20 órával. Így azután a kisebbeknek marad elég idejök a legigazibb testgyakorlatra: a játékra, mely az akaraterő és jellem fejlesztésére s ezáltal az életbeli munkabírás megteremtésére elhatározó. A nagyobbaknak marad idejök a kézimunkára s a háztartás sok ága-bogával való megismerkedésre. A neurosis, a vérszegénység és egészségi deficzit korszakában, a tanórák ilyetén apasztása testi épség tekintetéből is nagy nemzeti jótétemény lenne.

Tizenháromtól tizenhét éves korig leányaink testi épségét, kiváló éberséggel kell gondoznunk. Életöknek ez a szaka a gyors növés és nevezetes fizikai változások kora, midőn a test a gyermekkori jóltáplálkozás idején felgyűlt erő tartaléktőkéjét a most említett két czélra egész a kimerítésig felhasználja, mondhatni az utolsó fillérig forgótőkévé változtatja.

Az életnek eme szakában gyakran megtörténik, hogy az

átvágy hirtelen megcsökken, vagy betegséggé fokozódva falánksággá válik. Ilynemű esetlegességekre él kell készűlnie a nevelőnek s villámhárítóul mindanynyiszor a szabad levegőn való mozgást, az erős tanúlmányoktól való ideiglenes fölmentést s a bő és különösen húst alkotó tápszereket kell alkalmaznia. Az életnek ebben a szakában az ifjú testnek még a könnyű tanúlmányok is jobban nehezére esnek, mint a szabad levegőn való erőteljes mozgás, mely a vér- és idegrenszer forrongó elemeit a kibékülés vagy lecsendesedés stádiumába tereli, holott a szellemi erőfeszítés a különböző rendszerek közti ellenségeskedést csak táplálja vagy épen fokozza.

A felsőbb osztálybeli leányokra még kevesebb kötelező órát (12—14) kellene róni,* hogy maradjon idejök természetes hajlamaik kimívelésére, s a házias erények elsajátítására, a mi ismét az önállóságra és önkormányzat erélye kifejtésére s tovább menve a családi és társadalmi hasznosságra adna alkalmat.

Az iskolai munkának az otthonra eső részét is szabályoznunk kell, s megszabnunk, hogy pl. naponta másfél óra egész két óra legyen az iskolai leczkékre készülés időmaximuma. A tanítói karnak e részben egységes terv szerint kellene eljárni s e tekintetben az ellenőrzést a szüléknek szívére kötni.

* Ezt a leszállított óraszámot nemcsak a leány polg. és felső iskolákra értem, hanem a tanítónő-nevelő-intézetekre is. Ott is kétszeresen hasznos és áldásos, ha pl. az I. és II-od évesek hetenként csak 20 órát űlnek az iskolában, s ha a III. és IV-ed évesek csak 12—14 órára vannak a tanrend sablonjába szorítva. Hadd válasszanak azonkívül a fakultativ studiumok közűl (s ilyenek lehetnének: az irodalom valamely korszakának tűzetes tanúlmányozása, a mathezis, természettan, élettan, ének, rajz) olyanokat, melyekhez leginkább vonzódnak. A népiskolai, vagy a családi körben egyiránt értékesíthetnék ezt az ő speczialis ismeretkörüket azzal,hogy rányomnák megalakúlt egyéniségöket. A mostani mindenben egyformán nevelt tanítónőknek az erőteljes egyéniség és azt láttató munka: nem erős oldaluk. A másik nagy haszonról, mely a test fejlődésére vonatkozik, nem is szólok. Több év óta oly tapasztalataim vannak e részben, melyek sajnosan igazolják a megfeszített tanúlásnak a nő organizmusára való szerfölött káros hatását a 13—16 éves korban. E tekintetben az is könnyít a dolgon, hogy most már négy évre terjed a tanítónő-nevelő-intézetek tanfolyama. *F. L.*

Javaslatom szerint leányaink keveset fognak tudni, de értelmök világos és ítélő erejök erős lesz, pedig ezek híjával ha az egész világ tudományát összetanúlnák is, mi hasznát vennék? Ez a rettentő sok tudomány csak kozmopolitákká, ridegekké tenné őket. A tudomány világításra jó; de melegítésre nem való. Látszik ez házainkon. A kozmopolitikus (tudós?) vonások háztájunkat kanikulában is hidegekké teszik: holott a régi patriarchialis erények télvíz-idején is a legjobb melegítő s kedvre derítő szerek voltak.

Nemzetünknek nem nő-tudósokra, de tiszta értelmű, nemes-ízlésű és erőteljes erkölcsi érzetű nőkre és anyákra van szüksége. Ha a székely asszonytól megvárjuk, hogy szőttesébe nemzeti motivumokat öltsön, szintúgy megvárhatjuk a magyar anyától, hogy gyermekei szívébe a nemzeti érzület ősi vonásait oltsa. Az ily anyák, mint valódi nagyhatalom, hazánkat nagygyá, nemzetünket boldoggá fogják tenni.

Felméri Lajos.

ESZMÉK A NŐRŐL ÉS A NŐ NEVELÉSÉRŐL.

(Szemelvények br. Eötvös József «A nővérek» című regényéből.)

Régóta óhajtják és hangoztatják pedagógusaink: vajha kiválogatva és összegyűjtve bírhatnók ama kincset, melyet jelesebb íróink és költőink az ember hivatásáról és neveléséről szóló eszméikben örökül ránk hagytak. Nem mondhatjuk, hogy emez ohajtásnak épen semmi foganatja ne lett volna; itt is, amott is olvashattunk szemelvényeket egyik-másik klasszikusunk műveiből, de csak elvétve. Rendszeresen nem láttunk még a munkához, pedig a siker ezen fordul meg. Legutóbb a «Néptanítók Lapja» szólalt föl ez értelemben s reméljük, hogy felszólalása nem marad hatás nélkül. Magunk is részt ohajtván venni a munkában, az első lépést halhatatlan Eötvösünk «*A Nővérek*» című * regényéből vett szemelvényekkel teszszük meg s felszólítjuk dolgozótársainkat és olvasóinkat, hogy bennünket a közös munkában tehetségök szerint támogatni szíveskedjenek. Természetes, hogy bennünket első sorban is a nőnevelési eszmék érdekelnek s ezek összegyűjtésére fordítjuk főfigyelmünket; de ez az érdekeltségünk sem elfogultakká, sem elzárkózottakká nem tesz s józanúl nem is tehet bennünket az általános nevelési eszmék iránt, melyektől amazok el nem választhatók.

Az alább következő szemelvényekhez kevés szavunk van. Azok becsének és szépségeinek magyarázgatásába nem bocsátkozhatunk; ezt olvasóinkra kell bíznunk. Csak annyit tartunk szükségesnek megjegyezni, hogy egy-két kivétellel, valamennyien magá-

* A Nővérek. Regény; írta br. Eötvös József. Két kötet. Pest, kiadja Heckenast Gusztáv. 1857.

nak a szerzőnek reflexiói azok; de ott is, a hol a regény személyei beszélnek, világosan kivehetők a szerző intencziói s így a közölt eszméket Eötvös eszméinek lehet és kell tartanunk.

*

Az asszonyi szívet nem minden férfi ismeri s nem minden asszony fogja fel, hogy a férfi, ki bizonyos érzelmeket nem bír velük egészen megosztani, sőt azokat talán nem is érti, e miatt még nem érzéketlen... A férfi, természete szerint, mindig tágasabb kört keres magának s nem értheti a nőt, kit a legdicsőbb czél, ha távol fekszik, hidegen hagy és a ki apróságoknak annyi fontosságot tulajdonít; az asszony szűkebb körében kielégítve érzi magát és nem érti a férfit, ha az oly dolgokért lelkesül s oly czéloknak áldozza fel magát, melyek tőle távol esnek. Amaz az élet tengerén a véghetetlen láthatárt, ez mélyében az egyes gyöngyöket keresi, örökké egymástól távol álló körökben mozogva, ha őket szerelem nem egyesítené s ha azon pillanatokban, midőn egymást nem érthetve távoznának, őket a szív nem vezetné ismét egymás karjai közé. (I. k. 58. lap.)

*

Nincs semmi, mi az embert nagy fájdalmak közepette inkább fentartaná, mint az erős, egy meghatározott czél felé irányzott tevékenység. Az ok, melyért az asszonyok a szív legmélyebb sebeit, mikre nézve nálunk férfiaknál sokkal érzékenyebbek, mégis sokkal könnyebben viselik el, abban fekszik, mert az erős kötelességérzet, mely minden jobb nőnek tulajdona, a látszólag oly gyenge lényt, ha szenvedéseinek már alig állhat ellent, tettre hivja fel. A természet, mely a nőnek több szeretetet adva, őt több veszélynek és fájdalomnak is tette ki: az önösség és nyugodt okoskodás helyébe, melyben a férfiú erejét és vígasztalását találja, neki épen a szeretetet adta támaszúl, a szeretetet, a melynek él s melyért meghal, mely által boldog s mely miatt boldogtalan, melyért mindent tesz s mindent feláldoz, még bánatát is. (I. k. 93. lap.)

*

Átka-e vagy áldása az asszonyi nemnek, nem tudom; de annyi bizonyos, hogy a nők nagy része a szerelem kínjait és örömeit, reményét és csalódását legalább kétszer érzi: először ifjú korában, később, mikor lányai felnőttek. Sőt a későbbi érzés sokszor még erősebb, szenvedélyesebb. Úgy látszik, mintha a természet az asszonyokat nagyobb mértékben ajándékozta volna meg azon orgánnal, melyet phrenologok combativitásnak neveznek, s mely az embert arra bírja, hogy magát soha egészen legyőzöttnek ne érezze. A férfi, ha szerencséjét többször megkísérté és a csalódásoknak bizonyos során keresztül ment, visszavonúl; a nő a vitával — természetesen csak azt értem, melyet sorsával folytat — nem hágy fel oly könnyen. Visszaverve tizszer, újra kezdi ostromát s legalább gyermekének kívánja biztosítani azt, miért ő maga hasztalan küzdött. Mert ha százszor csalódott is, ha az, kinek ő egész szívét adta, arra érdemetlen volt, mindig csak kivételesnek tekinti végzetét. Lehet-e tapasztalás, mely őt arról meggyőzze, hogy a szeretet, melyet szívében hordott, a boldogság, melyre magát oly képesnek érzi s melynél egyéb után nem vágyódott, e világon fel nem található? (I. k. 248—9. lap.)

*

A boldogsághoz semmi sem szükségesebb, mint hogy életünknek egy meghatározott czélja legyen, s a nő azt csak gyermekében találhatja. Ha kisdedének arczán élete legszebb emlékei mosolyganak elébe, ha karjai között tartja jövőjének kedves terhét, vagy a kis bölcső mellett édes álmokban ringatja önmagát: nem követel más boldogságot magának. Ha ezt nem teheti: a világ minden kincsei elvesztik becsöket szemei előtt. (II. k. 8. lap.)

*

Mondjunk bármit életünk rövidségéről, e rövid élet temérdek sok órából és pillanatból áll s közülök mindenik kínossá válhatik, ha azt valami örömmel vagy foglalatossággal nem tudjuk betölteni. A nagy czél, mely egész életünknek irányt ád, ép oly kevéssé elégítheti ki ezen szükségünket, valamint a fénytorony lámpája, bár

a hajósnak irányt ad, nem űzheti el a setétséget, mely körülötte létezik. És ha az asszonyok a legnagyobb keserveket többnyire a férfiaknál jobban elviselik, épen azon számos kisebb feladások és foglalatosságokban kereshető az ok, melyek életök minden pillanatját betöltik s őket boldogabbakká s többnyire jobbakká is teszik. — Hisz nem a rohanó vizesés, s nem a messze terjedő láp, mely veszteg áll, hanem a patak, mely keskeny partok között csendesen foly tovább, a legtisztább; így van ez életünkkel is. (I. k. 132. lap.)

*

— Miután a nőnek feladása nem a világ, hanem házi körében fekszik — mondá a grófné — a női nevelésnek főfeladása csak az lehet, hogy magát házi körében otthonosnak érzeni s azt betölteni tanúlja.

— Ez csak félig áll — szólt a plébános. — A nő nemcsak házi körében, hanem az életben is társa férjének s csak akkor felelhet meg igazán hivatásának, ha vágyait s küzdelmeit érteni s bennök résztvenni képes. (I. k. 165. lap.)

*

«A nő, ki egész életét egy lénynek szentelé, nem tűrheti nyugodtan soha, ha mindenét feláldozva, cserében egy szívnek csak részét nyerheté vissza. A nő sokszor szerény kívánataiban. A legkitünőbb, egy háznak szűk körében, a legközépszerűbb férfiú szeretete által kielégítve érezheti magát. Áldozatainak nagysága, a határtalan szeretet, melyet érez, elfelejtetik vele, hogy az oltár, melyen áldozott s a férfi, a kiért oly fenségesen érez, nem érdemesek reá; csakhogy a kör, melyben mozog, a férfi, kinek él, egészen az övé legyen, hogy kis világának ő legyen istene, hogy kedvesének szívét ne oszsza senkivel, hogy mindenhatónak, kedvese boldogságára szükségesnek érezze magát.» (II. k. 29. lap.)

*

Ha azon dolgok sorozatát kellene készíteni, melyekből éltünk örömei s kínjai folynak, nem tudom a szeretet hova lenne soroz-

ható; mert, ámbár életünk legszebb pillanatjait neki köszönjük: ha csak az időt veszszük tekintetbe, nincs talán senki, kinek a szeretet nem okozott volna több bajt, mint élvezetet. Főkép az anyai szeretetről mondhatjuk azt, a női élet ezen rózsaágáról, melynek néha nincs virága, de melynek soha el nem maradnak tövisei s mely ezeket megtartja, ha zöld lombja s virágai az utolsó levélig rég lehulltak is. (II. k. 133. lap.)

*

A férfiú valamint a hangban, úgy érzéseiben a nőhöz hasonló magasságba nem emelkedhetik; de az élet összhangja csak szebbé válik e különbség által. (II. k. 171. lap.)

*

— Higyje el nagysád, e zene, e magány, e czéltalan ábrándozás, mind e sok könyv nem ér semmit — így szólt a plébános. — Meg vagyok győződve, ha Margit helyzete nem változik, még költő lesz belőle s jaj az asszonynak, ki másképp költő, mint szíve által.

— Mi a könyveket illeti, melyeket leányom olvasott — monda a grófné — teljesen nyugodt vagyok. Margit kezébe nem jött könyv, melyből valami roszat tanulhatott volna.

— Nagysád erről meg van győződve — szólt a plébános, ki, ha egyszer vitatkozásba ereszkedett, a legkisebb pontban sem engedett oly könnyen — én épen az ellenkezőt hiszem. Hogy a könyvekben, melyeket Margit olvasott, veszedelmes vagy erkölcstelen elvek nincsenek, azt jól tudom, hisz magam átnéztem azok egy részét; de a szülők s nevelők, midőn gyermekeik olvasmányairól ítélnek, ép azon helyzetben vannak, mint a kormányok könyvvizsgálásaikkal. A czenzor nagy figyelemmel kitöröl mindent, mi reá rosszúl hathatna s miben ő veszélyes czélzásokat talál; de e czélzások olyanok, melyekről az olvasónak fogalma sincsen s míg ezek kitöröltetnek, épen az marad meg, mi a legroszabb hatást gyakorolja. Olyanoknál, kik az életet nem ismerik, főkép gyermekeknél, mathematikai könyveken kívül, minden más veszélyes»

nem azért, mert belőle gonosz, hanem mert hamis fogalmakat merítenek az életről. Könyvekben a jó emberek mindig jobbak s szeretetreméltóbbak, a gonoszak sokkal gonoszabbak, mint őket az életben találjuk; s a legjobb nyomtatott erkölcsi kalauz mellett többnyire csak annál inkább eltérünk a helyes útról, mennél több bizodalommal követtük azt. Mindezen szép s tisztán erkölcsi történeteknek befolyása az egyesre, hasonló ahhoz, melyet Plato vagy Morus államregényei egész népek életére gyakorolnak. A szép mese mellett elfelejtjük, hogy az csak mese volt s lehetetlen czélok után fáradva, vesztegetjük el legjobb erőnket. Egy nap közben, melyet emberek körében tölténk, többet tanulunk az életről, mintha egész könyvtárakat olvasunk keresztül s miután Margitnak nem az álmok országában, hanem a világban kell elfoglalnia helyét, szükséges, hogy mentül előbb való alakjukban tanulja megismerni az embereket. (I. k. 171—2. lap.)

*

Az emberek többsége a gyermekek észbeli tehetségeire közönségesen ugyanazon mértéket szokta alkalmazni, mely szerint felnőtt emberekről ítél. Mennél közelebb áll a gyermek ismeretekben, ítéleteiben s magaviseletében azokhoz, kik férfikorukat már elérték, annál kitünőbbnek tartják a gyermeket, annál több reménynyel tekintenek reá. Alig ismerek ferdébb nézetet. Igaz, hogy egész életünk csak egy hosszú fejlődés s a férfinak legkitünőbb tulajdonai a gyermek hajlamaival függnek össze; de az összefüggés olyan, minő a virág s a gyümölcs között létezik. Bizonyos gyümölcsöt csak bizonyos virágból várhatunk, de hasonlóság nincs közöttük, sőt legszebb tehetségeink néha a gyermeknél oly alakban mutatkoznak, hogy azok inkább rosz, mint jó tulajdonoknak látszanak. A leghatalmasabb ész csak a gyermek gazdag képzelőtehetségében tűnik fel; a szilárdságot s kitűrést, mely a férfiút egykor a legnagyobb czélok elérésére képessé teendi, csak makacsságából, a tettert szilajságából, a bátorságot könnyelműségéből vehetjük észre; s ép azon hajlamok és képességek, miknek öszvege alkotó tehetségünket képezi, a gyermeknél sokszor csak azon szenvedélyben mutatkozik, melylyel mindent, a mi kezébe jő, elront. — S lehet-e hát

nagyobb képtelenség, mint azoké, kik mintha a nevelésnek csak az lenne feladása, hogy a gyermekek a háznál lehetőleg kevés alkalmatlanságot okozzanak — a zajos elevenséget, melyben csak a gyermekben túláradó életerő nyilatkozik, elnyomni, a gazdag képzeletnek szárnyait elbénítani akarják, fáradva szüntelen, hogy növendékök csendes és módos, hogy józan és megfontoló legyen és végre, miután tíz éves korában a legjobban nevelt gyermeknek mondatott, középszerű és sokszor annál is kisebb emberré váljék. Valóban igazságtalanok vagyunk, ha a chinaiakról, kik gyermekeik lábait fadeszkák közé szorítva, mesterségesen eltörpítik, oly megvető sajnálkozással szólunk. — Mi gyermekeink szellemi és erkölcsi nevelésénél hasonló elvek szerint járunk el és hasonló eredménynyel, mennyiben minden gond és mesterkélés csak oda vezet, hogy nyomorékokat neveljünk. Mert hisz a mesterkélt lényből, kinek gyermekkorában nem engedték, hogy valósággal gyermek legyen s ki csupa józanság és életbölcseség miatt, már mikor az életbe lépett volna, nem volt valósággal ifjú, minden lehet, de valóságos férfiú, ki e büszke névre érdemes lenne, bizonyosan soha. (I.k. 137—9. lap.)

*

Mindig károsan hat a gyermekre, ha kizárólag sokkal idősebbek társaságában él. Vagy nagyon alárendeltnek, vagy főszemélynek érzi magát saját körében. Az első esetben nem tanúl akarni, a másikban nem tanúlja magát alárendelni; s az életben mind a kettő egyaránt szükséges. — Valamint a férfiú minden tehetségét csak társaságban fejtheti ki, úgy mindenekelőtt társaságra van szüksége a gyermeknek is és azt csak kortársai között találhatja fel. Idősebbek soha sem pótolhatják e hiányt s azon fáradságnak, melylyel magukat a gyermekekkel egy színvonalra állítani akarják, eredménye többnyire csak az, hogy a gyermek, kinek valóságos gyermekek társaságára volna szüksége, valóságos férfit sem lát maga körül.... Ha tisztán az észbeli tehetségek kifejtését tartjuk is szemünk előtt, a gyermeknél semmi sem pótolhatja ki hasonkorúaknak társaságát. Még nagyobb az elkülönzésnek hatása a jellem s kedély kifejlődésére. Valamint ott, hol az

erdővágásban hasonkorú csemeték egy tömött cserjévé nőttek össze, a legtöbb ép fa fejlődik ki s a magánosan álló fácska, bár látszólag szabadon terjeszthetí ágait, minden gond s ápolás mellett ritkán tartja meg épségét: így van a nevelésnél is; a tömött kör, a mely a kifejlődést látszólag akadályoztatja, szükséges, hogy a törzs, mielőtt bizonyos magasságot el nem ért s meg nem erősödött, a szétágazástól s elgörbüléstől megoltalmaztassék. A magános gyermek korának boldogságát csak félig ismeri és ritkán fejlődik egészségesen. (I. k. 141—3. lap.)

*

A legnagyobb hiba, melyet nevelésnél elkövetünk, az elkényeztetés s e hiba veszélyesebb, ha erkölcsi, mintha csak testi tulajdonainkra hat. Miután a világ olyan, minővé Ádám bűne után lett: nem jó, ha a gyermeket oly körben neveljük, hol magát paradicsomban gondolhatja. Ki gyermekkorában csak szerető embereket látott maga körül, kinek minden kivánatát teljesíték, vagy legalább minden egyes esetben hosszasan magyarázták, miért nem teljesíthető kívánata, kit egyszóval úgy neveltek, hogy mikor az életbe lép, habár semmi különös baj nem éri, sőt akkor is, ha a legkedvezőbb körülményekbe jő, — mégis csalatva érzi magát: az nem sok szerencsére számíthat. — Nem fér semmi nehezebben a fejünkbe, mint a meggyőződés, hogy e világon oly emberek is élnek, kik nem szeretnek; jó, ha jókor jutunk hozzá. Bizonyos mennyiség keserűségen mindenikünk átmegy; ha a gyermeket egészen megkíméljük, annál több marad későbbre. (I. k. 160—1. lap.)

*

Az erény Arisztotelesnek állítása szerint nem egyéb, mint a kellő közép két oly tulajdonság között, melyeknek mindegyike a túlságig kifejlődve, hibává válik; s úgy hiszem, hogy a nagy bölcs soha életében ennél okosabbat nem mondott. Valamint a takarékosság nem egyéb, mint kellő közép a fösvénység és pazarlás között, a vitézség közép a vakmerőség és túlvitt ildomosság között, — így van ez minden tulajdonainkkal. És ha ez áll, s nincs oly

tulajdon, mely által, ha azt bizonyos ponton túlviszszük, magunkat és másokat szerencsétlenné nem tehetnénk; ha az erény, melytől egész földi boldogságunk függ, nem egyéb bizonyos mérsékletnél: akkor a nevelésnek főfeladása csak az lehet, hogy a gyermeket mindenben mértéket tartani tanítsa s ezt túlvitt engedékenység által soha sem érhetjük el. Kinek senki sem parancsol, az bizonyosan magának sem fog tudni parancsolni. Az egész nevelési rendszer, mely szerint azt, mit a gyermeknek parancsolunk, neki előbb megmagyarázzuk, mintha csak akkor kellene engedelmeskednie, ha a követelés igazságáról s czélszerűségéről meggyőződött, valóságos képtelenség. Ki az életben kötelességeit csak hosszú okoskodás után s akkor teljesíti, ha azoknak megszegésére épen semmi okot sem talál, nem fogja teljesíteni kötelességeit; s ép ezért szükséges, hogy a gyermek jókor megszokjon bizonyos dolgokat kötelességének tekinteni, hogy engedelmeskedni tanuljon okoskodás nélkül is. (I. k. 166—7.)

*

«Bármi csekély azon pozitiv hatás, melyet a nevelés reánk gyakorol, negativ befolyása roppant, — s ha a legkövetkezetesebb bánásmód által a gyermeknek egy bizonyos irányt nem adhatunk is, azoknak befolyása, kikkel a gyermek él, csaknem mindig elégséges arra, hogy őt egy bizonyos iránytól eltérítse. Mint a fa, melyre a szomszéd fák egy oldalról árnyékot vetnek, ámbár ez árnyékon kívül növését semmi sem akadályoztatja, ezen oldalon még sem terjeszti szabadon ágait: úgy a leggyengébb, de szüntelen befolyások sokszor elegendők, hogy legszebb tehetségeink kifejlődését akadályozzák.» (I. k. 222. lap.)

KERTÉSZKEDÉS A SZABADBAN.

Egy év előtt a «Nemzeti Nőnevelés» lapjain egyik pályatársam tollából egy czikkecskét olvastam, mely «Kertészkedés a szobában» czím alatt hasznavehető utasításokat ad a szobai növények öntözésére, ápolására. Reméltem, s mert a tárgy valóban érdekelt, óhajtottam is, hogy egy második czikk fogja követni az elsőt, mely az olvasók figyelmét a reánk tanitónőkre nézve sokkal fontosabb dologra, a *szabadban való kertészkedésre* fogja felhívni. Mivel e reményem mindezideig nem teljesült, a t. szerkesztőség engedelmével bátorságot veszek magamnak arra, hogy e dologban — noha avatatlanabb tollal — felszólaljak.

Sietek megjegyezni, hogy a szabadban való kertészkedést a leányok testi és szellemi nevelésére nézve rendkívül fontos eszköznek tartom s ép azért a tárgyhoz első sorban mint nevelő s nem mint kertész szólok.

Hogy a kerti munkának a testi, a növények gondozásának és ápolásának a szellemi fejlődésre jótékony hatása van, azt elismeri minden nevelő; mert tudja, hogy a szabadban jó kedvvel végzett munka rózsákat fest az arczra, s a növények szeretete az erények legszebb virágait fakasztja a gyermeki szívben. Mind a mellett legtöbben a kertészkedést olyan nevelési eszköznek tekintik, melylyel csak a szülői háznak lehet, szabad és kell élnie.

Nem tagadom, hogy sok esetben a szülői háznak valóban könnyebben *lehet;* de ha igaz az, hogy az emlegetett jó nevelői hatással a kertészkedés valóban bír, akkor *szabad* sőt *kell* azt az eszközt az iskolának is használnia — azért is, hogy a növendékekre való nevelői hatását fokozza, s azért is, hogy a házi nevelés e részben itt-ott föltünő mulasztásait pótolja. Mert a szülői ház sem

nyúlhat ám mindig e kiválóan jeles nevelési eszközhöz. Nem teheti ezt egyáltalában nagyobb városokban és sokszor — a szegényebbek legalább — még falun sem. S az iskola végre a legjobb esetben is hivatva van a szülői ház által nyujtott ismereteket a *kertészkedés terén is* kiegészíteni, kijavítani, tudatosabbakká tenni.

Tudom, hogy a tanitónők csak abban az esetben fejthetnek ki e téren czélravezető munkásságot, ha az iskolafentartó hatóság iskolai kerteket bocsát rendelkezésükre. Azt is tudom, hogy ez ideig még nagyon kevés helyen tettek eleget a miniszteri tanterv s a józan pedagógiai elvek követeléseinek, s hogy épen e miatt egyetlen egy iskolai tantárgy sem részesül olyan teljes mellőztetésben mint a háztartástan s az ezzel kapcsolatos kertészkedés. De éppen azért szólalok fel itt, hogy tanitótársnőimet az iskolakertek telepítése érdekében kifejtendő munkásságra buzdítsam.

Sok helyen csak azért nem kötik össze az iskolákat kertekkel, mert annak szükséges voltát be nem látják. Ilyen esetben, ha a jóakarat nem hiányzik — és melyik iskolafentartó hatóságról tehetjük ezt fel? — a tanitónő felvilágosításai, ismételt kérelmei nem szoktak eredmény nélkül maradni. Magam is tudok tanitónőket nevezni, kik bizonyos önérzettel gondolnak rá, hogy a szépen berendezett iskolakert az ő kezdeményezésüknek, buzgóságuknak, munkásságuknak eredménye.

Nehezebb feladat előtt állunk ott, hol az iskolafentartó hatóság anyagi ereje nem bírja meg azt a csekély áldozatot, melyet egy iskolakert telepítése követel. Itt legtöbb esetben egyesek — a falu földes ura, vagy több tehetős polgára — áldozatkészségéhez kell folyamodnunk. Példák bizonyítják, hogy sok esetben így is siker koronázza buzgóságunkat. Itt egyesek ajándékozták a szükséges darab földet, amott többek költségén vásároltatott az meg. S így bárha sok utánjárás, kérelmezés, rábeszélés folytán, végre mégis czélt érhetünk.

Legrosszabb esetben, ha az iskolafentartó hatóságot, sőt egyesek áldozatkészségét sem sikerült az ügy részére megnyernünk — félek kimondani — saját magunk erején kell a lehetőt megkisérlenünk. Nagyobb városokban ilyen kisérletekről termé-

szetesen szó sem lehet; ott a tanitónők javadalmazása nem igen szokott kert «haszonélvezetével» összekötve lenni, a kertbérlés pedig fölülmúlja a tanitónő anyagi erejét. De kisebb helyeken *a tanitónő akarata nem ütközik legyőzhetetlen akadályokba.*

Ha javadalmazása kert-használattal van összekötve, úgy — az iskolai elöljáróság engedélyével — azt kell tanítási czélokra felhasználnia. A tanitónő ez áldozatkészségével nem veszit semmit, sőt remélheti, hogy a növendékek ráfordított munkaereje által kertje pontosabban miveltté s ezáltal haszonhajtóbbá lesz. De nem kellene visszariadnia a tanítónőnek attól sem, hogy saját használatára kertet béreljen, s azt használja fel legalább részben iskolai kertészkedésre. Faluhelyen és kisebb vidéki városokban ez sokba nem kerül; s gondos mivelés mellett a kert termesztményei bizonyára nyujtanak annyi hasznot, mely a bérlés költségeit megtéríti.

De nem vesztegetek az efféle lehetőségek taglalására több szót. Kétségtelen úgyis, hogy a kertészkedés tanításához egy darabka földre okvetetlenül szükségünk van; épen azért a legfőbb dolog az, hogy a tanitónő ne nyugodjék bele abba a kijelentésbe, hogy «iskolai használatra kert nincsen»; hanem kövessen el minden lehetőt arra nézve, hogy «legyen». Erős akarat sok akadályt legyőz s a hivatásáért lelkesülni tudó tanítónőnek a jó ügy érdekében egész erejéből küzdeni erkölcsi kötelessége.

Bármi úton jutunk azonban kerthez, arra nézve, hogy tanítási czélokra használhassuk, kiváló fontossággal bír a kert czélszerű berendezése. Ez alatt korántsem azt értem, hogy a kertet költséges eszközökkel szereljük fel s nemes fajú gyümölcsök csemetéivel ültessük be; hanem, hogy a kertészkedés czéljaira szánt területet úgy oszszuk be, hogy azon lehetőleg *sokféle, haszonhajtó növényt termeszthessünk.*

Természetes dolog, hogy az iskolai kerteket díszkertekké alakítanunk nem szabad, nagyobbszabású gyümölcsösnek berendeznünk nem lehet, de a leányiskolák tanítási czéljait tekintve, nem is szükséges. A konyhakert az, mely minden kis gazdaságnak nélkülözhetetlen kiegészítő részét teszi, mely a mindennapi

fogyasztásra szükséges főzelék és zöldségfélékkel háztartásunkat ellátja. Ennek gondozása és berendezése mindenütt a háziasszony feladatához tartozik, épen azért a leányiskolák mellett berendezett kerteknek főképen úgynevezett zöldséges kerteknek kell lenniök. Ez okból mellőzve itt ez alkalommal mindent, mi a díszkertészetre s a gyümölcstermesztésre vonatkozik, szorosan a zöldséges kertek berendezéséről fogok egyetmást elmondani.

Főfontosságú, hogy a kert közelében — ha lehet, benne — kút vagy forrásvíz legyen, melyből a kertet bőségesen öntözni lehessen; mert az öntözés a konyhakerti növények termelésének főfeltétele. A kert tulajdonképeni berendezéséhez tartozik a föld előzetes megmívelése, — felszántása és mélyítése, vagy csak egyszerű felásása, — s kisebb-nagyobb utakkal táblákra és ágyakra való beosztása. Megjegyzem itt, hogy a kert első berendezése alkalmával okvetlenül szükségünk lesz fogadott munka-erőre, napszámosra. Később, kivált fejlettebb növendékekkel, beérhetjük a magunk és tanítványaink munkaerejével. Sőt nevelési szempontból törekednünk is kell arra, hogy a növendékek saját munkájuk eredményeként örüljenek a kert termelvényeinek. A munka becsét csak az ismerheti, ki abban erejét megpróbálta.

De hogy a kert beosztására visszatérjek, meg kell említenem, hogy annak gyakorlati haszna a tisztább és rendszeresebb mívelésen kivül főkép a veteményváltoztatásnál szembeötlő. A kerti gazdaságban ép úgy kell cserélgetni a főzelék és zöldségfélék helyét, mint a mezei gazdaságban a gabonaféléket és kapásnövényeket. Két, három évig egy és ugyanazon helyen ugyanazon növényt termeszteni nem lehet, mert az a földnek azon alkatrészeit, melyekre leginkább szüksége van, igenis kihasználja s idővel a táplálására szükséges anyagot föl nem lelvén, ott többé nem díszlik. Másrészt az egyik növény sekélyen gyökerezvén, a földnek csak felső részét meríti ki, utána tehát egy mélyen gyökerező növényt könnyen termeszthetünk s így a sokba kerülő trágyázást némely évben megtakaríthatjuk.

Könnyebb tájékozás kedveért egy czélszerűen beosztott konyhakert vázlatos rajzát mellékelem ide, megjegyezvén, hogy

a beosztásnál a következőket tartottam szem előtt: A konyhakerti veteményeket — természetesen nem fajrokonság szerint — három főcsoportra osztottam, ú. m.: 1. *tartós gyökerüekre;* (ide tartozik a spárga, tengeri kel, szamócza, torma, sóska, articsóka, stb.); 2. *egynyári főveteményekre;* (mint a hüvelyesek, káposztafélék, hagymák, gyök és gumófélék, kobakosak); végre 3. *egynyári mellékveteményekre* (melyekhez a saláta, spinát és labodaféléket sorolom).

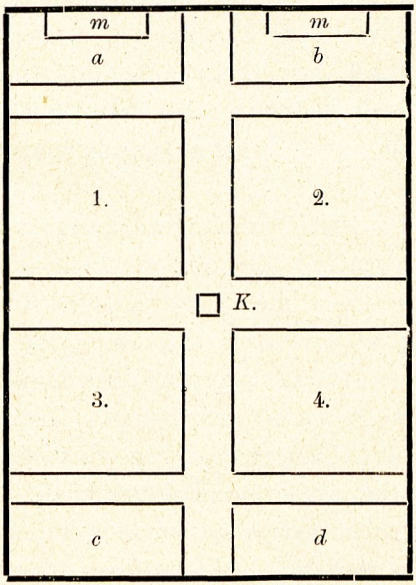

Ezek szerint a veteményes kertet négy kisebb *(a, b, c, d)* és négy nagyobb (1, 2, 3, 4) táblára osztottam be. A nagyobb táblákat egymástól lehetőleg széles utaknak kell elválasztani, hogy azokon kényelmesen lehessen járni s a trágyát és vizet be-, a termést pedig kihordani. Az utakat magasabb növésü fákkal szegélyezni nem czélszerű, mivel koronájuk a veteményeket — erősen beárnyékolván — növekedésükben akadályozzák. Leghelyesebb ha törpe ribizkével, köszmétével, alacsony szőlőlugasokkal vagy törpe gyümölcsfákkal ültetjük be az út melletti párkányokat. Az egynyári dísznövényeknek is itt szoríthatunk helyet. A kerítés

melletti utak párkányain azonban a redély s más alakú gyümölcsfák is elhelyezhetők.

A négy kisebb tábla a tartós gyökerü növények befogadására szolgál; ezeknél természetesen a vetésváltásról szó sem lehet. Ezen táblák kettejének közepén — napos, délnek fekvő helyen — készíthetünk egy téli és egy tavaszi melegágyat (*m. m.*). A négy nagyobb táblán a fővetemények vetésforgását a következő sorban lehet berendezni: 1. Káposzta (erősen trágyázva). 2. Gyök és gumós növények. 3. Hüvelyesek és hagymafélék. 4. Kobakfélék (trágyázva). Ezen vetemények a számok által jelölt sorrendben változtatják helyüket, úgy, hogy az a tábla, mely 1-ső évben káposztafélékkel volt beültetve, 2-ik évben gyök és gumós növényeket, 3-ik évben hüvelyeseket és hagymaféléket, a 4-ikben kobakosokat fogad be.

A mellékvetemények számára külön ágyat berendezni nem szükséges. Azok bármelyik táblán a fővetemények mellett tenyészthetők olyformán, hogy a lassubb növekedésü fővetemények közé vetjük őket. Míg a hüvelyesek, a gyökérnövények stb. annyira növekednek, hogy a saláta- és spinát-félék növekedésükre zavarólag hatnának, akkorra ezeket már rég fel is használtuk s a netán ott maradt elvénült példányokat kigyomlálhatjuk. Ilyen beosztás mellett megmutathatjuk kis tanítványainknak, hogyan lehet a földet minél nagyobb mértékben kihasználni, s kis területen is — gondos mívelés mellett — sokfélét sikeresen termeszteni.

De nem élek vissza a t. szerkesztőség és az olvasók türelmével. Inkább más alkalommal mondok el a tanítás miként való beosztásáról egyetmást. Most úgyis kerti munkához kell látnunk: itt a tavasz.

Sarkadi Róza.

GRÓF CSÁKY ISTVÁN HÁROMSZORI HÁZASSÁGA.*

(Kép a XVII-ik századból.)

Csáky Istvánnak a gyönyörű fekvésű Szepesvárát a hozzá tartozó 123 helységgel együtt 85 ezer frtban inscribálták s ő 1638 végén be is vezettetvén, legelőször is a vár felszerelésére gondolt. Vadas Gábor régi hű emberét kinevezte Szepesvár kapitányává s a következő 1639-ik év jan. 1-én a felső várba is 21 s az alsó várba is 21 katonát állított be. De a hadi szerszámokkal való felszerelés nehezen ment. Több ízben panaszt emelt Csáky a király és nádor előtt, hogy várát a királyi kamarai hivatalnokok a szó teljes értelmében kipusztították, meztelenre vetkeztették, a meglevő ágyúkat, lőfegyvereket, lándzsákat, golyókat, a puskapor-készletet, szóval minden hadi szerszámot elhordtak, s most neki felette terhes az egész várnak újból felszerelése. Mindazáltal a mit el nem kerülhetett, megtette, a falakat, épületeket kijavíttatta.

Másfelől a mezei gazdaságban is megvolt a rendetlenség. Thurzó Mihály utolsó éveiben beteges ember volt és rossz gazda. Pénze sohase volt. Ha valami szüksége volt, egyik-másik házát adta el Lőcsén vagy Nagyszombatban, vagy egyik-másik kisebb birtokát tette zálogba. Tudjuk pedig, hogy íly fajta birtokos keze alatt a mezei gazdaság rosszul foly. Aztán jött a két évi interregnum, mely idő alatt a kincstári tisztek, nem annyira gazdáskodtak,

* Mutatvány a szerzőnek «*Egy magyar főúr a XVII. században*» című munkájából, mely az akadémiánál pályadíjat nyert s a napokban jelenik meg Ráth Mór kiadásában. Ajánljuk olvasóink figyelmébe e mutatványt, valamint magát a munkát is, melyben a XVII. század egyik hatalmas főurának mind köz-, mind magánélete, mind kora igen híven, tanulságosan és szépen vannak ismertetve. *Szerk.*

mint inkább saját zsebeiket tömték.* Sőt vitéz Vadas Gábor is 10 hónapi uralkodása alatt, megelégedett, ha annyit bekapart a várba, hogy katonáival megélhessen.

Képzelhető tehát, hogy ily körülmények közt a földesúri munka, a tizedek megadása s más præstatiók lerovása, ha nem is szűnt meg teljesen, de a legnagyobb rendetlenség állott be, melyet Csáky a kemény földesúr is csak évek mulva tudott megszűntetni.

Azonban méltó örömében s másfelől szorgalmatos igyekezetében mélyen sújtotta szeretett nejének mind terhesbülő betegsége, s az 1639-ik évi húsvét napján bekövetkezett szomorú halála.

Csáky sajátkezűleg így jegyezte be felesége halálát a családi Zöldkönyvbe:

«1639 die 24 April, délután egy és két óra között holt meg az én szegény szerelmes társam Forgách Éva, a ki öt egész hónapig szüntelenvaló betegségben sinylett Szepesvárában. Ez Husvét napja volt, együtt lakásunknak 14-ik esztendeje, mely 14 esztendő az jelenvaló esztendőben levő juniusban telt volna, Keresztelő-Szent-János-nap előtt harmad nappal.» Az ezt megelőző jegyzet pedig így szól: «1639 die 16 Aprilis délután három óra tájban halt meg, akki a nagy hurut miatt fojlodott meg Szepesvárában Éva Zsuzsánna leánykánk (született volt Bécsben 1638 junius 10-én).» Későbbi hozzá írás: «kit az anyjával egy koporsóba rekesztettem.»**

Később 1639 szept. 10-ről látható Homonnai Drugeth Jánosnak egy Homonnán kelt levele, melyben Csákyt valami tanácskozásra hívja, a levél más lapján áll Csáky válaszfogalmazványa, hogy: «szívesen elmennék, ha szegény édes társamnak meghidegedett tetemének eltakarítása előttem nem állana.»

Ugyancsak neje halálát illetőleg 1639 april 30-ról sajátkezűleg így ír a lengyel Palatinusnak: «Quare officii mei esse duxi

* A miért aztán Csáky pert is indított, pl. Oroszlányi Mihály ellen, de a kamarai főurak annyira védték s pártolták és bizonyítottak erényessége mellett, hogy Csáky jónak látta a megkezdett pert visszavonni.

** E kis leányt Chestelius Dániel, Leopold herczeg gyóntatója keresztelte meg. Keresztatyja volt Kolovrat uram, az udvari kamara elnöke, keresztanyja Kolovratné asszonyom.

statum modernæ viduitatis meæ Excellentiæ Vestræ per præsentes patefacere. Ipso salvatoris gloriose resurgentis die, hora post meridiem circiter prima consors mea charissima comitissa Éva Forgách excellentissimi quondam domini Sigismundi Forgách Regni Hungariæ Palatini filia (præmissa jam ante diebus aliquot eiusdem secum nominis, sed necdum unius anni filiola) post graves suas infirmitates ultimum huic vitæ vale fecit, magne meo, meorumque cum dolore; quem tamen levit eius vitæ exactæ ratio et animus ad horam suam postremam bene animatus, omniumque sacramentorum usurpatio, obque nihil dubito, procul eam ab omni miseria inter cælites commorari» etc....*

Forgách Éva a «szent asszonyka», mint egy tudós lelkész nevezte, csakugyan megérdemelte, hogy férje ily gyöngéden emlékezzék meg róla s bizonynyal megérdemli, hogy még egy pillantásra mi is emlékezetünkbe hozzuk egész életét. Szerető mátka és hű asszony volt teljes életében. Férjének jó társa, erős támasza. Talán egyetlen lény volt a világon, kit Csáky is igazán szeretett és tisztelt is. Csak két-három kis levélkéje maradott reánk, mert a mint egy férjéhez szóló levele utóiratában maga megvallja: «az írásban gyenge vagyok s most is az asszony (t. i. anyósa) segített», de minden sora szeretetet, gyöngédséget sugárzik.

Édes anyját Thurzó Zsuzsánnát nem is ismerhette. Mostoha anyja, a rideg kedélyű Pálffy Katalin nevelte fel, úgy látszik, nem sok gonddal és szeretettel s így annál jobban tudta becsülni férje ragaszkodását és anyósa gyöngédségét. A róla fenmaradt emlékezések egyetlen hibát jegyeznek fel, hogy t. i. első gyermekét, leányát, Annát nem eléggé szerette volna s már 8 éves korában a

* Magyarúl: «A miért is kötelességemnek véltem, hogy mostani özvegységem állapotát e soraimmal Kgdnek tudtára adjam. Épen Üdvözítőnk dicsőséges föltámadásának napján délután egy órakor történt, hogy legkedvesebb hitestársam, Forgách Éva grófnő, a néhai híres Forgách Zsigmondnak, Magyarország nádorának leánya (néhány nappal azelőtt vesztvén el hasonló nevű, de még egy évet sem élt leánykáját) súlyos betegeskedés után, nekem s a hozzám tartozóknak nagy búbánatára, búcsút vett az élettől, stb.»

E levélre a lengyel palatinus szint ilyen, szépen írt választ küld.

pozsonyi apáczák közé adván, többé nem igen törődött volna vele. Minthogy e tény Wesselényi Anna legújabban feltalált levelei egyikében említtetik, nem szenved kétséget s nem is kísértem meg a védelmet, de mivel épen Wesselényi Anna számtalan más levelében mindig a legnagyobb szeretettel emlékszik meg e menyéről, úgy látszik nem tartotta nagyjelentőségűnek az egész hibát, én azonban el nem hallgathatám. Mások is nagy szeretettel szólnak róla s maga Csáky már 1629-ben így írt róla Kornis Zsigmondnak: «feleségemet küldöm oda (t. i. Fogarasba a fejedelemasszonyhoz), kit a világon mindennél inkább szeretek.»

Neje halála nagy hatással volt Csákyra, mondhatni egész lényét felrázta, új vonásokat adott jellemének; míg eddig csak hirtelen haragú s néha legfeljebb daczoskodó volt, most egyszerre magányt kereső, türelmetlen, sőt zordon kezde lenni. Valószínűleg sokszor maradt egyedül, volt ideje el-elgondozni változandó sorsáról s jelen állapotáról. Nagy törekedése, sok igyekezete után megnyerte Szepest, s íme mint az életben oly sokszor előfordúl, a valóság nem felel meg a reményeknek, s őt nem elégíti ki, mintha bánná, hogy az első napokban még örvendett is. Fel-felriadt emésztő nagyravágyása s úgy találta, hogy az az egész szepesi grófság inkább valami havasi remeteség, valami mogorva határőrség mintsem fényes nagyuraság.

Mikor már az uradalom kezében volt, írt anyjának, hogy jőjjön oda, van egy szép kápolna s ezt és egy szép szobát néki ajándékozza. Édes anyja pedig örömmel fogadta e hozzá való szép meghívást s talán azzal a gondolattal jött Szepesvárába, hogy a kápolnával együtt neki igért házban (szobában) ott fog maradni sokáig, talán egész életében és majd csak néha-néha megy el Pozsonyba leányaihoz és fürdőzni Heflányba, Tarcsára vagy egy-egy innepre Lászó fiához: érzékenyen csalódott. Csáky annyira czivakodó, zsarnokoskodó lett, hogy az öreg asszony csak sírással töltötte idejét. Hisz jól ismerte fiát s azért fogadta el a meghívást, mert olyan embernek ismerte, a kivel jól össze lehet férni — tehát hirtelen kellett oly zord természetűvé válnia, hogy édes anyja keservesen panaszkodó leveleket írjon okos leányának. Az ép oly

jó szívű, mint bölcs apácza így válaszolt kesergő édes anyjának: «Ez világnak *megfordúlt* állapotját tekintvén Kdnek is ahoz kell magát szabni. Oh édes aszszonyom anyám sok anyák ha megmondhatnák Kdnek sok fájdalmukat, abból megítélhetné, hogy mi is csak emberek vagyunk és szertelen természetnek gyarlósága alá vettettünk, azért el kell viselnünk egymás keresztjét. Az hatalmas Isten, ki minket szent vérének egy csöppig való kiontásával, szörnyű szenvedésével megváltott, mit nem szenved mi tőlünk fiaitól? Hát Kd miért fogyatja sírással életét. Meglehet az feddés és intés kit Isten is megcselekszik, de ha nem mindenkor fogadjuk, nem hagy el mindjárt bennünket semmi szenvedés. Csak az menyország, az kiben mindenek örömre fordúlnak. Nyugodjék meg abban Kd, hogy az szenvedés koronáztatik és minden állapot kereszttel terheltetett. Ezeket írom az Kd könnyebbségére. Kérem szeretettel Kdet én nevemmel köszöntse öcsém uramat» stb.

Az édes anya aztán hajtván leánya vigasztaló szép szavaira, az 1629-ik évet Szepesvárban töltötte s ott maradt 1640-ben is fia második házasságáig. Csáky ugyanis másodszor is megnősülvén, feleségül vette Perényi Máriát, néhai Perényi György Abauj- és Zemplénvármegyék főispánjának második nejétől, Bornemisza Katától született leányát. *

Az új háztartás megkezdésével elég tisztességes okot találván Wesselényi Anna, szépen elhúzódott Szepesvárából, magával vivén unokáit, Csáky két fiát, Ferenczet és Istókot. Pozsonyba és környékére vonúlt leánya Anna és fia László közelébe.

Perényi Mária azonban épen nem talált boldogságot Szepesvárában. Csáky, igaz, hogy még szép és erőteljes ember volt, de már harmincznyolczadik évében járt s a szép nők által eléggé el volt kényesztetve, nem volt képes egy tizenhat éves leánynyal bensőség-teljes viszonyban egyesűlni. A fiatal leánynak valószínűleg

* E házasságról a Zöldkönyvben ez áll: Özvegyi esztendőmet elvégezvén, vettem feleségül magamnak az néhai ngs öregebbik Prini Györgynek leányát Prini Máriát, in anno 1640 die 3 Junii. Azon napon vasárnap volt; Szent-Háromság napja is volt. Az lakodalmunk itt Szepesvárában volt bizonyos és méltó okért.

nevelése sem volt helyzetéhez méltó. Kedélyvilága pedig hogyan találhatott volna e bukott fejedelmi jelölt, izgatott véralkatú zord nagyúréhoz. Valószínűleg sem elég szép, sem elég eszes nem volt, hogy férjét ez úton lebilincselhette volna. Hátha, ismervén Csáky vagyonszerető természetét, azt is számbaveszszük, hogy árva s annyira szegény volt, hogy menyasszonyi hozománya is alig egy pár darab ékszer volt: inkább azon kell csodálkoznunk, hogy miért vehette nőül Csáky, mintsem azon, hogy a szegény ifju asszony nem volt boldog.

Nem is élt sokáig az ifjú nő, mert 1641 márczius 2-án egy fiút szült (kiről a Zöldkönyv így emlékezik meg: «1641-ik esztendőben die 2 Martii áldott meg Isten bennünket egy fiu-magzattal, kit Lászlónak kereszteltettünk, kinek keresztatyja Pacsot Sándor uram volt, keresztanyja az őkeme felesége volt. Pater Gosztonyi uram keresztelte.» Későbbi írás oldalt: «Ez engemet elárúlt»,* s ugyanazon 1641-ik év szeptember 3-án forró lázban meghalt. Csáky a Zöldkönyvben elég gyöngédséggel sajátkezűleg így jegyezte be második neje halálát: «1641-ik esztendőben szeptembernek 3-ik napján reggeli 6 órakor vette el az Isten tőlem az utóbbi szerelmes társamat Prini Máriát, két nap hián három hétig való rettenetes forróságba és eszénkívül való nyughatatlan betegségben lévén holtáig. Éltünk együtt egy esztendeig s három egész hónapig.» Itt természetesen szó sincs arról, hogy az elhalt nő boldogtalan lett volna, más adatokból azonban tudjuk, hogy a szegény asszony nyomorúlt életet folytatott.

Wesselényi Anna egy alkalommal figyelmeztetvén fiát az emberek ítéletének fontosságára s arra, hogy a rossz ítéletre nem kell okot adni, így ír: «Csak itt Pozsonyban hallott Nagy Mihályné asszonyom olyan szót, mely kegyetlenűl tartották szegény Perényi Máriát Szepesvárában, csak egy falatot sem volt szabad megenni engedelmed nélkül, senkivel szólani,** s több efféle dol-

* Ez az a Csáky László, ki később Apaffi Mihály idejében nagy szerepet játszott Erdélyben.

** Tán féltékeny is volt a férj?

gokat. Az anyja, mely nagy háladással köszönte Istennek, hogy kivette ez világból szerelmes leányát.»

De hogy a közvetlen családi viszonyokkal végezzünk, itt említem meg, hogy Csáky harmadszor is megházasodott. A Perényi Mária halála után is várt egy esztendőt, s akkor egy özvegy asszonyt vett nőül Erdélyből. A mint híre járt, hogy újból nősülni szándékozik, mindenfelől jöttek az ajánlások. E részben maga az apácza is megszólalt:

«Édes öcsém uram, az mi illeti az Tárkányi Madarat, énnékem tetszik, hogy Kd azon állassa meg szívének gondolatját, s jóvallom azt is, hogy ne késlelje meg kötelezését, ha nem nyilván, de magok között, mert bizonyos, hogy jó szerencsék vannak s félő, hogy elrepűl, kiváltképen ha bizonyos Kd, hogy Kdnek adják.... Úgy hiszem, nem lészen az más móddal, hanem ha Kd az gyűlésre feljön, az vagy az előtt. Próbáljon csak szerencsét ez előtt Kd, könyebb azután az kész dolgot kinyilatkoztatni és végben vinni. Gyülés előtt ennek visszáját kivenni, hogy ha történhetnék, Kd jóakaratját ott be nem vennék, az gyűlésben való gyűlekezetben kereshet aztán (mást).»

Hozzá szólott ez ügyhöz az édes anya is, bőségesen bírálgatva a lehető menyasszonyokat, különösen az özvegy Széchy Máriáról így ír: «Fiam László nagy atyafiságos szívvel szól ehhez s tetszik is a végre, ha ugyan ifjuságnak vagy gyermeki állapotnak kell lenni, de néha Murány felé is fújja a szél gondolatát, kit én sokképen ellenzettem szóval, de ő azt mondja, ha hozzád megyen szeretni fog és így életed rövidítését nem kívánja, magad sem gyülölheted, mert sokféle ok lehet, a lelket is ha megnyered, nagy jó esik, ha jó módjával lehetne meg az látás, úgy mint látni nem ártana, elsőbben az köver menyecskénél ez jobb lehetne.» (?)

Előbb Csákynak is ifju lányon járt az esze, valami Bánffy kisasszonyon és különösen a 16 éves Forgách Mária voltak szóban (Ezek közül egyik a tárkányi madár), de habár ő még csak 39 éves s még mindig igen érdekes ember volt, hol a szülék, hol maguk a leányok húzták-halasztották a dolgot, s Csáky mint okos ember, még mielőtt valahonnan formalis kosarat kapott volna, más-

felé fordította elméjét, ama nő felé t. i., kit édes anyja így ajánlott neki: «Ide toldom az Erdélyinét is alázatos együgyüséggel, telyes élete szolgálat s nyomoruság volt. Az érték mennyire lehet, Megyeri uramnak (ott Erdélyben) könnyű volna pater Rajki uram által megtudni. Ez holtig többször ki nem öltöznék az feketéből holtod után.»

Volt Csákynak valami megnyerő, kellemetes módja, melylyel a nőket általában meg tudta nyerni. Volt benne valami régi lovagias maradvány, mely a nők után járni megtanította. Enmagából oly sokat át tudott adni egy megkedvelte nőnek, hogy a nő azt hitte, már egészen bírja őt. Már láttuk, hogy első nejét szerette, hogy a fejedelemasszonyt évek hosszu során át lebilincselve tartotta, második nejét szerelmi elragadtatásból vette nőül, mert szegény volt ugyan, de ifju és kedves s valószínűleg nem egészen rajta mult, hogy boldogok nem lehettek. És íme most, midőn épen negyvenéves korában harmadik házasságára kiszemelt hölgyének udvarol, oly csábitó szerelmes leveleket ir menyasszonyának, hogy bármely ifju költőnek becsületére válnék. Mikor a messze Erdélyben lakó szép özvegy elfogadja a megkérést, Csáky alig várja, hogy meginduljon, s midőn végre megindul, folytonosan ir a szép mátkának csütörtökön, pénteken, szombaton, minden nap egy szerelemtől lángoló levél köszönti a feléje közeledőt! Mindszenti Krisztinát édes anyja férjhez adta a gazdag Erdélyi Istvánhoz, ki Gernyeszeg és Sáromberke ura volt. De Erdélyi István korán elhalt, úgy hogy midőn Forgách Éva meghalt, már akkor Krisztina özvegy volt, ezt bizonyitja a tizenegy szerelmes levél* elseje, mely 1639-ben íratott. Ha nincs hiba e levél keltezésében, akkor nem tudható még, hogy e házasság miért maradt el? Vagy tán akkor még nem tartotta tanácsosnak Rákóczi György, hogy Csáky Erdély leggazdagabb özvegyét vegye nőül? Gyanítani lehet, tudni nem, adatok még eddig nincsenek. Midőn azonban Csáky

* Csákynak Mindszenti Krisztinához írt leveleit az 1882-ik év nyarán a gróf Teleky cs. maros-vásárhelyi levéltárában találtam meg egész váratlanúl, s hogy lemásolhattam, szíves köszönetet mondok a derék levéltárnok Hincs Miklós úrnak.

másodszor is özvegygyé lett s harmadszor is nősülni akart, valószínű, hogy nemcsak édes anyja fordította figyelmét az erdélyi özvegy felé, hanem ő maga is felélénkült ifjusági emlékei teljes melegével kereste fel a gernyeszegi árvát:

«Juthat eszébe Kdnek édes régi jóakaró húgom első ifjuságunknak mivolta és Kdhez való hasonló indulatomnak igaz szeretetből származott akkori buzgósága; Khez való istenes indulatimnak igaz volta, mert soha meg nem bántam, hogy Kdet szerettem és ismertem, sőt hogy úgy is szerettem, hogy társamnak kivántam akkor is Kdet.»

«Kd talán meg se ismerne, holott régtőlfogva (18 év) elmémében sem forgatott, de én reá mernék felelni sok emberek közül távol is kiesmerném Kdet akármi öltözetben lenne is, csak ábrázatját s kezeit láthatnám.»

E levél Szepesvárában 1643 márczius 27-én kelt s két nap mulva Rákóczi fejedelemhez ir Csáky szép levelet, melyben tőle is megkéri az özvegy kezét; Rákóczi szintén udvariasan adja beleegyezését, április 15-én s később jun. 26-kán innepélyes követséget nevez az asszonynak a határig Béltekig való kísérésére. A követség tagjai, a mint a fejedelmi leirat elszámlálja: gyekei Wesselényi Boldizsár Dobokavármegye, Kornis Ferencz Kolozsvármegye főispánja, Torma György, Torma Péter, valamint az asszonynak vitézlő jámbor szolgái: Székely András, Széplaki Ferencz, Szabó István, Kendei István, Borbély György, Szabó Gáspár, Székely Gáspár, Széplaki Mihály, Karánsebesi Péter, hogy mindvégig vele mehessenek.

Irt Csáky a Mindszenti Krisztina még akkor élő édes anyjának is szép kérő levelet, melynek, fájdalom, külczíme elveszett s igy nem tudjuk miféle családból való leány volt. Egyszersmind tudatta házasságát rokona gyekei Wesselényi Boldizsárral is. Azután újból is folytonosan rendezi a kijövetelt, az utazást, a fogatok, a kocsik és hintók számát, utasítást ad az ifju nőnek, megírja, hogy ő első nap szederjes színbe lesz öltözve, a második nap zöld színbe s a harmadik nap király-veresbe és kéri menyasszonyát, hogy a mennyiben lehet, ő is ehez alkalmazza öltözetét.

És mind e levelek a gyöngéd szerelmes szép szavaival vannak fűszerezve; jul. 1-én egyebek közt így ír: «Micsoda legjobb és nagyobb kincse lehet ez világnak, mint az tiszta és állhatatos szeretetből származott házasság. Oh édes Krisztinám, vajki nagy nyugodalmom vagyon nékem eziránt tebenned, úgy annyira, hogy azt hiszem nem lehet embert soha senkit Kdnek inkább szeretni, mint engemet és hogy ez velem való házasságát semmi világi méltóságért mással való házasságában meg nem cserélné Kd, ha ugyan válogathatna is mind az emberekben mind az méltóságokban.

«Ez volt legnagyobb oka, hogy én nem mást, hanem Kdet választottam magamnak és az mint hogy Isten az én bizonyságom nem is különben tartom szívemben hozzád való igazságomat szerelmes gyermekem, mintha királyi ágyból születettél volna, úgy is akarok édes szívem mind veled élni s mind becsülni az mint ez az mi egymáshoz való egyé lett két jó szívünk kívánja.

«Emlékezel szerelmes Krisztinám, mely messze földre kelletik neked én hozzám fáradnod édes anyádnak és minden atyádfiainak elhagyásokkal; kiben ha mi vétek esett, büntessük-e azt érette, a ki valakit úgy szeretett, még pedig oly embert, ki felől sok viszszás dícséretet hallott, hogy mind anyját s atyjafiait elhagyta érette? De ezt csak mulatságképen írom édes szívem, hanem bizonyában ezt írom, hogy ide érkezvén mind azokat együtt találja fel Kd én bennem. Sőt többet, mert édesatyját s véle testvératyafiait s lelki-testi nyugodalmát is feltalálja. Azért édes gyermekem ne lovakon csak, hanem szárnyakon jöj én hozzám . . .»

El is jött a szép asszony s az utolsó éjszakát Mindszenten töltötte, csaknem a vár alatt férje szobáiban s mikor felébredett, kis levélkét kapott vőlegényétől, mely így kezdődik: «Akarnám tudni édes mindenkori szerelmem, mint volt nyugodalmad az én ágyamban és mi álmot láttál? Én olyan álmot láttam, hogy Kd mind az két kezét mellemre tette s úgy nézett reám mosolyogva.» Másnap volt a fényes lakodalom, melyről Csáky saját kezeivel ily jegyzést iktatott a családi «Zöldkönyv»-be:

«Lelki-testi nyugodalmomra tekintve harmadszor is megházasodtam. Édes anyámnak, becsületes atyámfiainak és jóakaróimnak egyező értelmökből. És választottam magamnak nemzetes és ngs Mindszenti Krisztina asszonyt néhai nemzetes Somkeréki Erdélyi István uram relictáját, kinek Erdélyből hozzám Szepesvárra való érkezése és lakodalmunknak is napja lött in Anno 1643 die 19 Julii. Amen.»

E házassággal szerencsés is volt Csáky, mert Mindszenti Krisztina élete hátra levő részében 19 éven át, mindvégig hű társa s gyermekeinek gondos anyja volt.

Deák Farkas.

VIDEKI VÁROSI LEÁNYISKOLÁINKRÓL.

(Levél a szerkesztőséghez.)

Soraimmal nem az a czélom, hogy újságokat mondják; csupán nehány tényt óhajtok a saját tapasztalataim által is megerősíteni s őszinte kifejezést adok a tényeket illető szerény nézeteimnek.

Vidéki városaink lányai annak előtte vagy semmi nemű magasabb nevelésben nem részesültek, vagy csak olyanban, a mely a semminél igen kevéssel ért többet. Ma már, hála istennek, ez a panasz tárgytalanná vált; mert ha felsőbb lánynevelési intézeteink száma még nem is elegendő s a meglevő intézetek nem is mentek némely hibáktól és túlzásoktól, nőnevelésünk rendszerének alapja azért meg van vetve s fejlődése a legszebb reménynyel kecsegtet bennünket. Ma már van nőnevelésünk; ez a nővelés határozottan nemzeti s mert az, erősen meg vagyunk róla győződve, a legnagyobb s legüdvösebb szolgálatokat teendi nemzetiségünk ügyének.

Nőnevelésünk czéljairól, fokozatairól s rendszeréről, a melyeket hálával ismerek el helyesekül, ezúttal nem szólok; de megfontolandónak tartom, hogy a helyesen kitűzött czél irányában, a helyesen megjelölt úton itt-ott majd ingadozó, téveteg léptekkel haladunk, majd meg rohanós, fárasztó és elcsigázó sebességgel. Szerény nézetem szerint haladunk ugyan, de a haladás módját, hogy ne mondjam «tempóját» nem találtuk még el. Türelmetlenségünk, mely a czélt egy ugrással szeretné velünk eléretni; túlságos buzgóságunk, mely többre tart bennünket képeseknek mint a mennyit elbirunk s tapasztalatlanságunk, mely az elméleten csügg s annak sokszor erőszakos igájába kényszeríti a valóságot: ezek

a mi legnagyobb hibáink, ellenségeink. Kétségtelen, hogy jót akarunk, de nem mindig cselekszünk azért helyesen és jól. Ezek a hibák közös sajátjaink fővárosiaknak s vidékieknek egyaránt. A főváros sajátszerű viszonyai sokat kimentenek, vagy ha nem, legalább megmagyaráznak; végzetes tévedés, ha a vidék mindenben a fővárost utánozni igyekszik — még a hibákban is. Annál végzetesebb tévedés, mivel az ilyen természetellenes utánzás rendesen túlzással jár, a mi e bajt csak súlyosbítja.

De abban hagyom az általános megjegyzéseket, hogy a t. szerkesztőség s szíves olvasóim türelmével vissza ne éljek. Áttérek konkrét mondanivalóimra.

Egyik nagy bajunknak tartom azt, hogy naponként kelleténél hosszabb időn át foglaljuk le növendékeinket iskolai tanúlmányokra; a másik meg az, hogy a tananyag túlságos mennyiségével szinte agyon nyomjuk a gyenge, fejledező elmét. Pedig a tanterv, ha sok tantárgyat ír is elő, a tananyag kezelésében bölcs mérsékletet ajánl s a tanúlásra lefoglalt idő összébb vonása is — helyes módszertani eljárás mellett — könnyen eszközölhető.

Mit is látunk iskoláinkban? Fejlődő leányaink naponként 5—6 órát töltenek az iskola falai között; a házi feladványok egész sora legalább is 2—3 órát vesz igénybe; ezekhez járúl egy-egy idegen nyelv (franczia vagy angol, vagy mind a kettő is egyszere), a zene, a házimunkák s az ezen diszciplinákkal járó előkészületek és gyakorlatok, a miket együtt véve szintén legalább is 2—3 órára kell tennünk. Úgy hogy leányaink naponta 10—12 órán át vannak szellemi munkával elfoglalva. Iszonyú dolog, ha meggondoljuk, hogy mi felnőttek 7—8 órai szellemi munkálkodás után — fáradtak vagyunk! S mi az eredmény? az, hogy — Spencer H. szavaival fejezve ki a dolgot — «az értelem erőszakos fejlesztése szellemi és testi elsatnyulást idéz elő.» Nézzük csak meg gyenge testű, sáppadt és vérszegény lányainkat s nem tagadhatjuk az iménti szavak igazságát. És ezt érzik a szülők s növendékek egyaránt; — csak a tanító ne venné észre?

Hadd említsek egy-két tényt.

A múlt nyáron tanúlmányi utat tettem a felvidéken s a hol

csak alkalmam kínálkozott rá, meglátogattam az iskolákat. Útam elvezetett I-ra is, mely város kitünő iskolákkal bír. Épen a nyári vizsgálatok ideje volt. A vizsgálati teremben találkoztam egy előkelő hölgygyel, kinek leányát két évvel azelőtt Kassán tanítottam. Most I-n laktak. A nő, a ki igen művelt, nem álműveltségű, derék anya, arra a kérdésemre, hogy leánya mily sikerrel folytatta tanúlmányait, szóról szóra ezeket felelé: «Higyje el, tanár úr, boldog vagyok, hogy a nagy szünetek küszöbön vannak; mert ha még soká tart a szorgalmi idő, félnem kellett volna, hogy leányom megbolondúl. Annyi a tanúlni és ismételni valója, hogy a sok tanúlásban elméje már egészen eltompúlt s teste csakhogy össze nem roskad.»

S ez a lányka igen szép tehetséggel volt megáldva s könynyen tanúlt...

Sógornőm valamelyik nagyobb ünnepi szünetre hazajött a nevelőintézetből. Ott azt mondták neki, hogy pihenjen, mulasson, tánczoljon, hogy visszanyerje egészséges piros színét és víg kedélyét. Igen ám, de annyira elhalmozták mindenféle iskolai feladatokkal, dolgozatokkal, hogy alig maradt ideje — a mindennapi sétára...

Egy-két éve annak, hogy gyögyörű fiatal lányt temettünk. Tizenkilencz éves volt; tanítónő akart lenni. Elvégezte a képzőintézeti tanfolyamot — s a halál mátkája lett. Sorvadásban halt meg. Gyermekkorában viruló egészségnek örvendett; szülei, testvérei, rokonai mind egészségesek, sőt mondhatni erős testalkatúak. A leány nehezen tanúlt, de erős ambiczió lakott lelkében és vasszorgalmú volt. Éjfélig is a könyvek mellett űlt. A szellemi és testi magamegerőltetés idő előtt kifejtette a benne rejlő halálos betegség csíráját; a bimbó, mielőtt kinyilhatott volna, elfonnyadt s lehullott...

Számos esetet tudnék még elsorolni; de azt hiszem, ezek is eléggé illusztrálják a bajt, a melyet nem tagadhatunk. Sok szülő panaszát hallottam, hogy az iskola megrontja leányaik egészségét s midőn tönkre teszi őket testileg, egyúttal elrabolja tőlük szellemük frisseségét is. A nagy megerőltetést mily ritka esetben követi

a várt fényes siker s mily gyakran jár nyomában az elme eltompulása, a lélek elfásúlása és a test kimerültsége!

Nehéz vádak! S ha csak a legparányibb mértékben van is igazuk, az iskolának mindent el kell követnie, hogy elejüket vegye. De miképen járjon el? A mai kor sokat követel műveltség dolgában a lányoktól is s a korszellemnek megfelelőleg a tanterv követelései sem csekélyek. Eszem ágába sem jut, hogy a kor követeléseivel szembe szálljak: csak értsük meg azokat jól s óvakodjunk a túlzásoktól. Ép oly távol van tőlem az elfogadott tanterv becsmérlése: csak legyünk elég bölcsek annak magyarázásában, elég buzgók végrehajtásában. S az a buzgóság nem a sokat-akarásban és sokatmerésben rejlik, hanem a körülményekkel számolni tudó mérsékeltségben. Hogy sokat tehessünk, nem kell sokfélét tennünk. Azért el a leányiskolákból minden olyan ismeretekkel, a melyek csak teherként nehezednek a növendékekre s a melyeknek az iskola még a formális képzés tekintetében sem veheti hasznát. A gondolkodó, ügyes és lelkiismeretes tanító tudni fogja, hogy miképen bánjék el a sok kötelezett és nem kötelezett tantárgygyal; tudni fogja, hogy azokat miképen csoportosítsa, hol vonja őket összébb, s hol hagyjon ki belőlük egyet-mást, a nélkül hogy a tanítás folytonossága s a végeredmény kárt szenvedne. Tudni fogja — csak akarnia kell. De ez nem könnyű munka; ehhez önfeláldozás kell. Sok elmélkedés, utánjárás, előkészület, ügyesség és fáradhatatlanság. Erre a sablon nem elég s a tanításnak az a lelketlen mechanizmusa, a mely széltében-hosszában divatozik s tengernyivé növeli a bajt. Utóvégre is minden a tanítón fordúl meg; hiszen a tanterv igéje, a korszellem intése az ő munkája által ölt testet.

A tanító munkássága és figyelme pedig necsak az iskola négy faláig terjedjen; el kell annak érni a szülői házig. Ez utóbbi tekintetben főkötelességünk, hogy először is magunk hagyjuk abba a növendékek otthoni szorgalmának, idejének túlságos igénybe vételét a házi feladatokkal; másodszor meg igyekezzünk oda hatni, hogy ne tegyék ugyanezt a hiú csillogás kedvéért a szülők sem. Valljuk meg őszintén, hogy nem is annyira az iskolai

tanítás sikere követeli meg a túlságos házi dolgoztatást, még csak okos buzgóságunk sem, hanem legtöbb esetben csupán — kényelmünk szeretete. A jó tanító nem fog többet követelni s nem is követelhet többet tanítványaitól, mint a mennyi okvetetlenül szükséges; nem fog semmit, sem emlékeltetni, a mit az iskolában át nem vett; nem fog oly írásbeli feladatokat a növendékre bízni, a miket kellőképen elő nem készített s nem fogja a növendékek szabad idejét sem munka közben, sem a szünetek alatt megfontolás nélkül megrövidíteni. S boldogúlhat így is, ha a természet jogait ép oly tiszteletben tartja, mint az iskola józan követeléseit. Csak találja el a czélra vezető utat-módot. Én például meg vagyok róla győződve, hogy sok bajnak elejét vehetnők s nagyon könnyíthetnénk növendékeink terhein a nélkül, hogy a sikert koczkáztatnók, ha a szaktanítást nem vinnők oly túlságba, mint a hogy tényleg teszszük. A fiu-középiskolákban is sok bajnak vált forrásává e rendszer merev keresztül erőszakolása; de ott, legalább a felső osztályokban igazolva van az. A mi lányiskoláinknál nem követeli és menti ki semmi azt a tévedésünket, hogy amazokat utánozzuk.

A házban, a családban a gyermek a szülőké. Mi történnék, ha egyszer a szülők meg nem engednék, hogy leányaik otthon is az iskolának dolgozzanak? Joguk volna hozzá; mert nincs semmiféle törvény, a mely az iskolának megengedné, hogy a gyermekek szabad idejével is tetszése szerint rendelkezzék!

Természetesen nem a mellett szólok, hogy a házi feladatokat töröljük el egészen. Ha ezt tenném, lehetetlenséget követelnék; csak azt hangoztatom, hogy szállítsuk le azokat a megengedhető s annyira szükséges minimumra. Nem is azt kívánom, hogy az iskola, a melynek feladata e téren a családéval oly szoros kapcsolatban van, elszigetelje magát a szülői háztól; semmi sem kívánatosabb mint e két tényezőnek egyetértése, együtthatása. De az iskola hasson necsak folytonosan fokozódó követeléseivel, hanem bölcs mérsékletével is a családra.

S egyet ne feledjünk el soha — pedig mai napság erre ügyet sem igen vetünk —, hogy a nevelés nemcsak a szellemi tehetségek fejlesztésében áll, hanem a testi erők kifejtésében, az egészség

ápolásában is. Nekünk vidékieknek erre több alkalmunk, mint a fővárosiaknak; de nem élünk az alkalommal sem mi, a kik jobban tehetnők, sem ők, a kiknek nagyobb szükségük lenne rá. Míveljük növendékeink érzelmét, szívét, jellemét; neveljünk belőluk művelt, istenfélő, hazafias érzelmű, emberszerető nőket, de ne feledjük el, hogy annak a pompás épületnek, a melyet építgetünk, alapja az egészséges test s minden törekvésünk kárba vesz, ha az alapban kárt ejtünk.

Mészl Gusztáv,
kassai tanító.

AZ OROSZ HÁZIIPAR.*

A művészet, ipar, a műipar még alig látszott ki a földből, mikor a háziipar már élt és virágzott. Mert ha az iparnak és művészetnek családfája van s a műipari termelés ezernyi ága — az emberek által fölvett szokás szerint — a régiségnél és előkelőségnél fogva nemesi leszármazására adna valamit, ha viszont e szakmának valamely buzgó biografusa a leszármazást kutatás és tanúlmány tárgyává tenné: nem kevés fáradságába kerűlne megállapítani, hogy minden modern művészi alkotásnak a háziipar az őse, hogy az iparágak családfáján a háziipar áll legfelűl és ezé a legősibb nemesi rang az alkotások azon nemei közűl, melyeknél a kézi ügyességen kívül az ízlés, az alakító tehetség vagyis a kompoziczió játszik szerepet.

És ez állítás révén arra is rájövünk, hogy a költészet legrégibb neme — a háziipar. A korlátolt műveltségű, félbarbár népek minden műveltsége és tudománya legelőször ebben nyilvánúlt. A háziipar alkotásaiban tükröződött vissza azok gondolkozási módja, eszméik, ízlésük. Gondolat, eszme és ízlés pedig együtt adják az alakot, és még ma is ez a mérték, melylyel az iparos, a művész s általában az alkotó és teremtő erő szüleményeit bírálni tudjuk és szoktuk.

* Ez érdekes és tanuságos ismertetés írója, az orsz. nőiparkiállítás buzgó titkára, Gelléri Mór úr, huzamosabb időt töltött a mult évi orosz nemzeti kiállítás idején Moszkvában s így bő alkalma volt az orosz háziipari viszonyokat a helyszínén tanulmányoznia. *Szerk.*

Mindezeknél fogva a népek és nemzetek háziipara mindig előkelő állást foglal el a kulturtörténelemben. Nem is szólva e foglalkozás gazdasági előnyeiről, maga annak ethikai fontossága épen kulturális szempontból is kiváló jelentőséggel bír. A folytonos, rendszeres munkálkodás, kivált ha némileg kielégítő kereset által jutalmaztatik, szelídíti a nép erkölcseit, békét, gyakran jólétet teremt a családi tűzhely körött s elvonja az embereket az erkölcsrontó henyéléstől, az ivás veszedelmétől s gyakran elejét veszi sok bűnös cselekménynek, kivált pedig a rendszertelen és bizonytalan életnek.

E tiszteletreméltó nézetekkel, bizonyos tisztult fogalmakkal az ember a legcsekélyebb háziipari tárgynak értékét is más színben fogja látni. S minél alacsonyabb színvonalon áll a nép műveltségi foka, annál többet vár az ember a háziipari alkotás terén. Az újabb kor vívmányait nem keresi az ember a tudatlan pórnép viskói között. A háziiparnak csak kisebb része kíván iskolát, műhelyt, javítást. A műhelyileg idomított háziipar már a megnemesített plebejusok kategóriájába tartozik s inkább az üzleti eredmények fokozását czélozza, aminek természetesen nemcsak jogosultsága, hanem az ép említetteknél fogva jelentősége, fontossága is van.

De hasonlíthatlanúl több bájjal, kellemmel, mondhatnók varázszsal bír a háziipar azon sokféle ága, melyek ma is, mint évszázadokkal, sőt talán évezredekkel ezelőtt, a régi nyomokon haladnak, melyek alkotásaikban talán új műszereket használnak, hogy gyorsítsák a munkát, de a készítmények formája, színe, stilje az ősidőkből nemzedékről nemzedékre átszármazott forma, szín és stil szálaiból és rostjaiból van szőve, fonva és egészszé tömörítve. E forma, szín, stil mintha régi emlékeket idézne fel bennünk, egyszerűségében, igénytelen varázsában megkapja a lelket és elandalít, miként ha régi, elfeledett, édes-bús dalnak az akkordjait hallanók fülünkbe csengeni folyton megújuló zengzetes változatokban....

Oroszországban a háziipartól nagyon sokat vártam. A rengeteg birodalom különböző tartományaiban napokig lehet útazni, míg az ember nagy városra akad és sejtetttem, hogy a műveltség tekintetében nem igen előrehaladt vidékeknek parasztlakói

a kincsek egész tárházát fogják háziipari alkotásaikban föltárni. Mondom, sokat vártam, de várakozásomat minden téren fölülmúlta a való.

Az orosz nemzeti kiállítás 12 főosztályában a leginkább lebilincselő csoport a háziipar-osztály volt. Egy egészen különálló épületben láttuk mindazt felhalmozva, a mit az orosz otthona, tűzhelye körül készít: a számos fém-, fa-, szövő-, bőr-, papír-, kő-, üveg-, csont- és egyéb ipari tárgyakat. Ezek között sok oly művészi becsű tárgy volt, melyekről bajos lett volna elhinni, hogy nem felsőbb műipari iskolából került ki, de hogy ez iránt kétség ne merüljön föl, a háziiparcsarnok mintegy műhely képét nyújtotta, melyben sült parasztok és pórnők ugyanazon czikkeket, ugyanoly minőségben, roppant ügyességgel készítettek, melyek mellettük készen ki voltak állítva.

A legkiválóbb háziipari czikkek közé tartoznak a *szövőipari czikkek*. Ezeknek főjellemvonása az élénk színek összeválasztása, s a gazdag hímzés. Az orosz népben s főleg a pórnépben legcsudálatraméltóbb az a sajátos színérzék, melyhez hasonlót az egész földkerekségén nem találunk. A horvátok, szerbek, bulgárok és általában a délszlávok ragyogó ornamentikája ugyan eléggé kifejlett, elég magas fokon áll, s roppant megkapó alakításokban nyilatkozik; de távolról sem mérkőzhetik azon kolorit-mintákkal, melyeket az orosz háziipari szöveteken látunk. A vásznak, a kész fehérneműek, törülközőkendők, abroszok, függők, ágyterítők, nyakra- és fejrevaló kendők, különösen pedig a szőnyegek sokféle neme, ha az ember őket úgy együtt látja és tekintete vizsgálódva jár egyik helyről a másikra, azt vélhetné, hogy egy kaleidoskop előtt áll, mely minden fordulásnál ezer- és ezerféleképen váltakozó színharmóniát mutat a nap ragyogó sugarainak hatása alatt.

Az u. n. bizánti stilus e szövetekben már speciális orosz nemzeti stilussá alakúlt, mely minden ízében eredeti és nemzeti. A vörös, kék, sárga színek váltakozása és bizonyos arányos elhelyezése képezi az orosz nemzeti ornamentika alapját. És e színváltozás oly sokféle, a stilus alkalmazása a virágok, emberi és állati alakok s mindennemű képeknek stilizálása oly változatos, mintha

a szövők és hímzők bizonyos képeket és festményeket, falusi és idilli, történelmi és képzeleti, meseszerű képeket vagy történetkéket festenének bele a vászonba és szőnyegbe. Vagy, mint fönebb említettem, mintha költeményeket lehelnének szöveteikbe.

A szláv fajnak különös hajlama és tehetsége van az ornamentikára és ügyes színösszeválasztásra. És ne gondoljuk, hogy ez a hajlam és tehetség csak jó minták utánzásában rejlik. Nem. Az eredeti kompozicziónak tág tere nyílik, s egész művészetnek képezi alapját, mely a bemutatott szövészeti czikkek sokféleségében és különbözőségében is nyilvánúl.

És a ragyogó színpompa, az alakító erő és harmonia, mely e szövetmintákban nyilvánúl, egészen a természet gyermekének sajátos tulajdona, a ki sem írni, sem olvasni nem tud, iskolába sohasem járt s ipar- vagy műipari iskoláknak hírét sem hallotta. A nemzeti ízlés és eredetiség vele születik. A mint gyermekkorától kezdve szülei vagy rokonai hajlékában a szövés mesterségét űzni és gyakorolni látta s amint annak legközönségesebb fogásait elsajátította, minden, a mi ezen túl van, a színezés, az ízlés, az már az ő saját tudománya. Megtanúlja a mezők virágainak színeitől, a nép viseletéből, szóval abból a mit lát, s a mit látni vél; a mit utánoz s a miből újabb, szebb dolgokat alakít.

A külföldön ezek a népies és nemzeti motivumok alig ismeretesek. Van ugyan elég kis- és nagy füzet és könyv, melyekbe az oroszok maguk gyűjtik össze szövőiparuk nevezetesebb és szebb motivumait; de ezek korántsem mutatják be az orosz szövőipari mintákat úgy, a mint azok otthon készűlnek. Valamely nyugati, vagy délnyugati szakembernek kellene Oroszországba falvaiba menni s egy-két évi szorgalmas gyűjtés után a kincseknek oly tárházával térne vissza, melyek sem Felix Lay, sem Fischbach, sem Bach Emilia, Lessing, Helbing és más ily nevezetes szakférfiak háziipari gyűjteményeiben alig fordúlnak elő, mert mind-e híres gyűjtemények eltörpűlnének, vagy legalább is elhalavánýúlnának az orosz háziiparnak eddig csak kevéssé ismert ornamentikája mellett...

A háziiparban rejlő kincset és tehetséget leginkább jellemzi

némely gyárosnak élelmessége. A nagy- és fővárosi gyárosok ugyanis munkásaikat legnagyobb részt a háziipari alkotásaik által kitűnt parasztok közül akvirálják. Asztalosok, agyagiparosok, festők stb., 1—2 hét alatt e sült parasztokat oly könnyen idomítják át legügyesebb munkásaikká, hogy gyönyörűség azután ezeknek készítményeit nézni.

A legkiválóbb háziipari speczialitások közé tartoznak a *Lukutin-féle czikkek*. Ugyanaz a genre, mint Japánban a világhírű lakipar, sőt hozzátehetjük, hogy ép oly csinos, ép oly kedvelt, de talán kevésbé tartós. Tálczák, csészék, czigarette-tartók, tea- és czukorszelenczék, könyv- és albumfedők, inggombok, tányérok, játékszerek stb. stb., szóval minden kigondolható apróság, luxus- és szükségleti tárgy magvát gyártja a Lukutin-féle gyár papírmachéból; de senki sem venné meg e tárgyakat, ha azokat a díszítés nem tenné a legtetszetősb háztartási és fényűzési czikkekké. Ez a díszítés pedig kizárólag háziipar és egészen parasztok és parasztnők által készíttetik. Egész vidékek, falvak és városok foglalkoznak vele.

A lakirozott papirmaché tárgyakon a legigézőbb orosz nemzeti festmények és díszítmények vannak alkalmazva. Az arany, veres, kék és zöld zöld színek pompájában látjuk a száguldó orosz troikát, a kisorosz-parasztlányt vízmerítő vödreivel, tarka képeket, veresingű paraszt-tipusokat, kaftános veresszakálú zsidókat stb. stb.

Ez az iparág még a mult század végén keletkezett Oroszországban. Keletkezési története is érdekes és arról tanúskodik, hogy az orosz paraszt mindent a mit lát, könnyen kiaknáz művészetének érvényesítésére. Midőn a katonai fövegek és csákók ernyőit (schild-jeit) a drága bőr helyett lakozott papírmachéból kezdték készíteni, egy akkori föveggyártó, ki egyszersmind a hadsereg szállítója volt, papírmaché-gyárat is állított föl, s ezt később leánya férjének, egy Lukutin nevű kereskedőnek adta át kezelés végett, ki tovább-gyártotta a csákó-ernyőket mindaddig, míg a hadsereg ismét újabb reformok folytán felhagyott a papírmaché-ernyőcskékkel.

Az alig virágzásnak indult gyártelep tehát a tönk szélére

jutott volna, ha az abban alkalmazott parasztok és munkások a papírmaché-anyagot mindenféle apró czikkek, különösen dohányszelenczék gyártására nem használják föl. E dohányszelenczékre mindennemű primitiv alakokat mázoltak és így forgalomba hozták; meglehetős kelendőségük volt, de igazán csak akkor alkották egy hatalmas iparág alapját, midőn az orosz nép a franczia háború után először is szebb formájú szelenczéket látott, másodszor oly hősi-harczi alakokról vett mintát, melyek a szelenczék kelendőségét nagyban emelték, sőt népszerűvé tették. Ma már több valóságos gyár van Oroszországban, mely nagyban foglalkozik e galantericzikkek előállításával, de vannak parasztok is az egyes falvakban, kik ugyan-e czikkel foglalkoznak. A tárgyak festése azonban kizárólag háziipar.

Leginkább van az Schestowo és Ostaschkovo falvakban és ezek környékén elterjedve. A festő, mihelyt kezébe kerül a lenolajban jól kifőzött és hollandi korommal, meg lakkal feketére csiszolt figura vagy tárgy, az azokra festendő kép konturjait előbb tűhegygyel kirajzolja s aztán megkezdi a festést; gyakran a festés előtt aranyozó színekkel vonják be a kép felületét és erre alkalmazzák azután a festéket. Innen van az a csillogó élénk szín, mely e gyártmányokon található.

Ezek a falusi Rubensek üres óráikban képfestéssel is foglalkoznak. S habár soha életükben nem tanúltak s csakis a laktárgyakon való hosszú gyakorlat tette őket mesterekké, sok igen sikerült arczképet, tájfestményt készítenek. Sőt épen a laktárgyak közül különösen a tea-tálczák azok, melyeken nemcsak rendes figuralis rajzokkal és képekkel találkozunk, hanem kivált az orosz nevezetesb festők híres képeinek egészen jól sikerült utánzataival. A háziiparcsarnokban magam láttam ilyen bagariacsizmás-gatyás parasztot, a mint egy nagyobb történelmi kép utánzásával foglalkozott elég tisztességes sikerrel. Az ilyen falusi Rubensek vagy inkább Verescsaginok otthon is festenek, egy-egy csinos műért 2—30 rubelt kapnak s évi keresetük otthon is csinos összegre, 2—400 rubelre rúgna; de ezen keresménynek nagyobb, sőt túlnyomó része a pálinkásboltba vándorol, a hol ugyanis e falusi művészek min-

den lelkesedésüket merítik s a hová minden ambiciójukat és igyekezetüket temetik.

Íme a fény mellett az árny... Mikor e «művész urak» festéseit figyelemmel kísértem, önkénytelenül tévedt tekintetem arczuk kifejezésére. Tanúlmányoztam ezt a kifejezést, láttam a símára fésült, hátul rövidre nyírt kóczszínű hajat, a savószínű, kifejezéstelen szemeket, a roppant, értelem nélküli arczot s önkénytelenül azt kérdém magamtól: van-e ez embereknek szívük, érzékük, tapintatuk, a mely ecsetjüket kormányozza, színeikbe életet lop s alkotásukhoz a lelket szolgáltatja? Az arczok kifejezése egyaránt buta, értelmetlen maradt és én csak később tudtam meg, hogy hiszen az érzelem és értelem kifejezését mind elfátyolozza az ivás és mértéktelenség által az arczra és szemre hályogként letelepedő közönyösség és fásultság...

Az *agyagiparosok* a vidéken szintén háziiparosok. A tányérok csészék, korsók, vázák, melyeket a falusi háziiparos készít és fest, igen érdekes daraboknak mondhatók s vannak közöttük oly eredeti műdarabok, melyeket nagy urak is szívesen tennének gyűjteményükbe.

A városi agyagiparosok az említett eljárás alapján festőiket gyakran szintén e falusi fazekasok sorából választják, nem is említve azt, hogy a legjobban betanúlt festők és segédmunkások a parasztgyerekek sorából kerűlnek ki, kiket azonban a gyár tulajdonosa külön gyári iskolákban taníttat és nevel az agyagipari festészet és dekoráczió számára.

A *fa-faragás* és általában a *faipar* ugyan távolról sincs annyira kifejlődve, mint Bajorországban vagy a Svájczban, de szintén a legelterjedtebb háziiparágak közé tartozik. A háztartási és konyhafelszerelési czikkeken kívül maga az épület-készítés mestersége is egészen vadon terem és a fából összeállított, (nem is épített) orosz viskókat minden «háztulajdonos» maga készíti, a mit nem azért említek fel külön, mintha ezt is háziiparnak venném, hanem azért, mert ez épületek díszítése és az azokra alkalmazott faragás, gyakran pedig az épületek eredeti stilusa és kiczifrázása igazán érdemes, hogy rajzoló toll alá kerűljenek és a már futólag érintett orosz műipari

vagy háziipari eredeti motivumok közé fölvegyék. Nem is szólva magukról a faragásokról, csak azt emelem ki, hogy a faragásokon és czifrázatokon minden tenyérnyi hely a tarka festékek ragyogó pompában váltakozó színeivel van még érdekesebbé téve.

A *kosárfonó-ipart* nemcsak oly közönséges czikkek gyártására aknázza ki a háziipar, mint nálunk. A kert, udvar, folyosó és előszoba közönséges nádfonatú bútorain kívül a legfínomabb luxus díszműket találjuk afrikai nádból, s a vesszőfonás vagy nádfonás oly fínom czikkekre terjed ki, melyek a legelegánsabb szalónokban is helyet foglalnak. A fínom nádfonás olyan, mintha csinos és elegáns szövetdarab volna. Kosarak, kosárkák, virágtartók, pohártartók, női asztalkák, székek, beteg- és gyermek-állványok, pamlagok, üveg-, necessair-tartókák stb., a legfínomabb kivitelben láthatók.

A nép továbbá kikeresi nagyban megrendelőit és azon iparágakat, melyeknek állandó szükségletük van e czikkekben. Ilyenek a liqueur-gyárosok, czukrászok, galanteriekereskedők, előkelő vendéglők stb., melyek a vessző- és nádfonó háziipart állandóan és jutalmazón foglalkoztatják. Az udvari-, kerti- és előszoba- vagy folyosóba való vesszőbútorok pedig szintén csinos kiállításban, festve, vagy csak egyszerűen lakirozva kerülnek piaczra, de a lakirozás is oly elegáns, hogy az ember bátran fölteheti, miszerint az előtte levő bútorok vas- vagy bádogpálczákból vannak sodorva.

Újabban ez iparágat főleg a lengyelek gyárszerűen is kezdik űzni, de azért a háziipar még jó sokáig állandó jutalmazó foglalkozást talál benne, különösen Déloroszországban és nagyrészt Finnországban. A moszkvai kiállításon képviselt fínomabb kosárfonó-árúkból az udvar és az előkelő világ nagyszámú megrendeléseket tett és ezt az iparágat úgyszólván divatba hozta.

A *csináltvirág-ipar* Oroszország sok vidékén szintén háziiparilag űzetik és pedig kizárólag nők által. Egyes leányiskolákban, de leginkább tanítónőképezdékben ez rendszeresen taníttatik és a vidékre kerülő tanítónők, vagy leányok által terjesztetik. Kiterjed a háziiparág a művirágcsinálás minden ágára és meglehetős fej-

lődésnek is indult, de a háziipar-csarnokban bemutatott háziipar csoportok között nem a legelőkelőbb helyet biztosította magának, a mi talán azt is jelenti, hogy ezt inkább a kézműves- vagy műiparos rendszeresebb űzlete jobban tudja fölkarolni és a divat változataihoz idomítani, mint a háziipar, mely utóvégre is csak az örökké egyforma parasztvirágokkal tudna a falusi divatban lépést tartani.

Csekélyebb mértékben fordul elő a *borostyánkő- és elefántcsont-faragás* mint háziipar; de annál nagyobb mértékben, sőt mértéktelenül van elterjedve a *szent képek, keresztek s egyéb templomi és szent czikkek készítése*, melyeket az orosz nép mohón kapdos. A szent képek közül legkapósabbak a szent alakok azon képei, a melyeken csak az arcz vagy a kéz van festve, az alaknak, illetőleg szentnek ruhája pedig vagy szövetből, vagy aranyból, gyöngyből és több eféle drágaságból természetben, illetőleg imitált aranyban és gyöngyben van domborúan ráillesztve. Az orosz oly becsben tartja szentjeit, hogy jobban szereti, ha fel vannak öltöztetve, mint festve.

Igen eredeti s mint háziipar bizonyára ritka a moszkvai kormányzósághoz tartozó parasztszövetkezet által űzött foglalkozás. Ez pedig abból áll, hogy *minden tűzeset után a szövetkezet az elhamvadt házakat át- meg átkutatja* s miután tudvalevőleg az orosz faházak, ha meggyúlnak, porrá égnek s minden mi bennük van, hamuvá válik, az *említett szövetkezet kikutatja a hamu alatt levő tárgyakat, főleg az arany- és ezüst-olvadékokat.* A leégett telep tulajdonosainak engedélyével azután e parasztok az arany-, ezüst- vagy más elolvadt nemes fémrészeket összeszedik, vegyészileg megtisztítják és újból értékesítik. E 39 tagból álló társulat egy év alatt mintegy 25,000 rubel értékű aranyat, ezüstöt, czinket, ólmot stb. mentett ki a hamu alúl s vásárolt meg az illető tulajdonostól tisztességes ár mellett. Ez a társaság erősen összetart, semmi akadálytól vissza nem riad, s gyakran egész vidékeket utaznak be mesterségük érdekében. A fémeket higanynyal való amalgamozás által tisztítják s mivel higanynyal sok dolguk van, a higanymérgezés révén rendesen tüdőbajban halnak el. Az orosz háziipar-kiállítás

csarnokában e társulat működésének eredményét képletileg tűntette föl és sok látogató érdekkel nézte az eredeti mesterségnek kétségtelenül érdekes proczesszusát.

Volt az orosz kiállításnak három osztálya, mely különösen lebilincselte a látogatók figyelmét, t. i. *a lengyel, a finn* és a *kaukázusi osztály.*

Volt még egy osztály, mely még jobban felköltötte kíváncsiságomat, de ezt nem tudtam felfedezni sehol, ez csak egy-két bányatulajdonos által volt képviselve : ez *Szibéria.* Nagyon szerettem volna ennek a félemletes országrésznek a házi- és kézműiparát látni, de nem volt belőle semmi. Egyenest Szibériába pedig — bármily nagy volt is érdeklődésem iránta — nem volt kedvem menni.

A bányagazdag orosz vidékekről egy bányaigazgató azt állította előttem, hogy ott a háziiparnak nyoma sincs.

— Miért, kérdém.

— Mert nincs e vidéken nő, volt a felelet.

— Hát hogy élnek ott az emberek?

— A bányamunkások öten-hatan összeállanak s építenek egy viskót. Ez a hajlékuk, mindenük. Fogadnak egy fehérszemélyt, a ki rájuk mos, nekik főz — ha ugyan főzni való van — s a ki egyszersmind mind az 5—6 lakónak a felesége is.

.... Jellemző, hogy a moszkvai nemzeti kiállításra Bulgária is küldött háziipari készítményeket, azt hivén, hogy a rendezőség el fogja azokat fogadni.

De a kiállítás rendezősége nem volt hajlandó Bulgáriának még iparát sem annektálni és így egészen külön, a város közepén levő iskolában állította ki a 40 ládába csomagolt czikkeket, melyek túlnyomólag szövőipari czikkekből állottak, és pedig a nálunk is eléggé ismert bulgár szőnyegekből, terítőkből, hímzésekből, fínom és durva, hímzett és kivarrott vászonfélékből. Ezenkívül sokféle selyemszövet, faipari tárgy, agyagedények, kések, filigrán-ezüstneműek, aranynyal kivert fegyverek, bőrneműek és efélék voltak, leginkább Widdin, Sumla, Berkovácz és Grabova városokból.— Ez utóbbi városnak kései, jatagánjai leginkább kiváltak. E czikkek

azonban sokkal ismertebbek nálunk, semhogy azok ismertetésére ezen a helyen külön is ki kellene terjeszkednem.

Az említett három orosz tartomány közül a lengyelországi háziipar legkevésbé volt jól képviselve. A *volt Polónia* hatalmas gyári- és kézműiparával állt elő és a háziiparból mindössze némi szöveteket, fa-faragási tárgyakat s kosárfonó-, illetve sás- és vesszőmunkákat mutatott be. Az agyagiparban kizárólag a gyárak és nagyobb telepek voltak képviselve.

A *finn-osztályban* az említett iparágakon kívül vannak némely kiváló speciálitások, s ezek közül különös felemlítést érdemel a finn gránitkő-ipar.

Ing- és manchettagombokat, mellttűket, medaillonokat, fülbevalókat készítenek leginkább a feketével frecskelt, csillogó ezüst szálakkal gazdagon díszített fínom márványból. Továbbá ugyancsak a Kajánban leggazdagabban feltalálható márványból készítenek levélnehezítőket,lámpa-, gyertya-, tinta-tartókat és eféle ezernyi apróságot, melyeknek Oroszországban, de a külföldi fürdőkben is nagy kelendősége van.

Egy másik kiváló speczialitás gyanánt említhető a *késművesség*, mely szintén el van terjedve. A halász- és vadászkések csínos formában kitünő anyagból készűlnek és a mi a háziiparra leginkább vall, az e kések markolatának remek díszitése, mely azoknak kiváló becset és értéket kölcsönöz.

A különben csak a törököknél, szerbeknél stb. divatozó fényes kés-markolatokat csak újabb időben kapták fel Finnországban s ha nem is találunk itt oly gazdag és fényes pazarlást az anyagban és oly csillogó díszítést, mint a délkeletieknél, mindenesetre egészen eredetinek lehet nevezni a finn késművességet, mely természetesen sokkal olcsóbban állítja elő termékeit.

A díszítés ezen neme újabb időben a fegyverekre is kiterjedt és ugyancsak háziiparképen meglehetős elterjedést és közkedveltséget nyert. A fegyverdíszítésből különben csak nehány példány volt a finn-osztályban bemutatva, a mi azonban nem jelenti ez iparágnak csekélyebb terjedelmét.

A doni kozákok birodalmából a gyapjú, bor és dohányon kívül sok igen érdekes háziipari czikk volt képviselve.

A kozákok hetmanja Szvjatopolk Mirszky lehetőleg mindent bemutatott a kiállításon, a mit birodalma terem. Igen nagy mértékben voltak kiállítva a szárított és becsinált gyümölcsök, melyet a Volga mentén minden faluban készítenek, továbbá a háziiparilag készített méz, méhsör, egyéb italneműek, különösen pedig a felette érdekes nemzeti viseletek, melyek közül általános figyelmet keltettek a kozák asszonyságoknak gazdagon hímzett toilettjei. Oly fínom öltéseket, arányos és szabályos himzéseket láttam ez osztályban, mely sok európai nőipariskolának becsületére válnék. A legszebbek voltak azonban az ezüst ivóedények, ékszerek ezüsttel kivert fegyvermarkolatok, melyektől csinosság és eredetiség nem volt megtagadható, s melyek eredetiségüknél fogva nálunk is számot tennének. És ha a női ruhák és szövetek díszítése és hímzése elismerésünket és csudálatunkat kivívta, sokkal nagyobb mértékben kell még kitüntetnünk a pazarfényű lószerszámokat, nyergeket, melyek lovak, tevék és szamarak számára készültek. Arany és ezüst szálakkal, piros, kék és sárga fonalakkal vannak e szerszámok és nyergek kivarrva és a hímzés és varrás stilusa oly eredetien kozákos, hogy azokról csak is közvetlen szemlélet útján lehetne fogalmat szerezni.

Kokandból és Szamarkandból pompás bársony-, selyem- és bőrszövetek voltak kiállítva arany,ezüst és czérnaszálakkal hímezve, áttörve, csillogó arany- és más fényes lemezkékkel feldíszítve, félig orosz, félig keleti pompában kiállítva. Ugyan innen ivóeszközök, fegyverek, ékszertárgyak voltak bemutatva, leginkább kivált azonban a szőnyeg-háziipar, mely vetekszik Szmirna és India színgazdag szőnyegeivel s valóban becses daraboknak tekinthetők, mert egészen olyanok, régi ezredéves minták szerint készültek, minőket a nomádnépek szőttek hajdanában sátraik ünnepélyes feldíszítésére.

A háziiparban egy ezredév csak arasztnyi idő; ide nem hatoltak el a tudomány vívmányai, legfeljebb talán a fonalak újak; az anyag, a díszítési mód a régi, minden legkisebb újítás nélkül, a

minták ezerévesek, a kompoziczió is ezek alapján váltakozik és stilje közelebb áll Ázsiához, mint Európához. A félbarbár, félnomád nép, mely ipart és kulturát egyaránt nem ismer háziiparában ma is a régi, és csak a munka, a termelés s az ebben mutatkozó fokozat képezi nálok azon vonásokat, melyek nyugatibb embertársaiknál is talán közösek.

Nyelve, szokásai mások, életmódja, ehez képest igényei is mások, Európában a legvégső határt foglalják el, mely a kulturától oly messze dobta őket, de a háziipar mégis oly kincset képez náluk is, mely a legnyugatibb és legczivilizáltabb emberi fajt is elismerésre készteti irányukban, mely emberi méltóságuknak mindenütt érvényt szerez.

*

Hónapokig, sőt talán évekig kellett volna Oroszországban időznöm, ha a háziipart alaposan akartam volna tanulmányozni, megismertetni és jellemezni. Oroszország háziipara bő és hálás anyagot nyújt a tanulmányokra és ha egyebet nem is, a gazdag és pompás motivumokat mindenesetre tanuság és értékesítés végett más államok háziipara javára is haszonnal lehetett volna összegyüjteni.

De én csak futólagos szemlélő voltam a fehér czár fekete földjén. Nem festő, a ki minden részletre gondot fordítani tartozik s a szemlélet útján hű képét adja valamely tájnak, hanem csak felületes vázlatok készítője, melyek sebtében papirra dobva legfeljebb arra hivatvák, hogy némi halvány fogalmat nyújtsanak a távollévőknek egyes alakokról, tájakról. Sőt kénytelen vagyok elismerni, hogy e vázlatok sem tökéletesek, mert hiszen a vázlatnak jelleggel is kell bírnia s az én vonásaimból gyakran hiányzik az összhang, a jellemző kifejezés.

Mentségemül semmit sem tudok felhozni. Mert bár csak néhány napot — egy arasztnyi időt — töltöttem az orosz birodalom határain belül, vagy jól vagy sehogy se kellett volna valamely tárgyról írnom, illetőleg tanulmányaimat talán oly irányban központosítani, melyet az ott töltött idő alatt alaposan ki lehetett

volna meríteni és ismertetésemben kizárólag felhasználni, illetőleg ez által értékesíteni.

És ha becses türelmüket mégis ennyi időn át igénybe venni bátor voltam, erre nézve csak egyet tudok felhozni, nem mentség, hanem enyhítő körülmény gyanánt.

Utalni akartam azon tényre, hogy a nép Oroszországban is nemcsak megtalálja a maga foglalkozási ágait a háziiparban, hanem a kellő ösztönszerű munkafelosztás alapján oly sok irányban tudja erejét és tehetségét értékesíteni, hogy sem túlterhelés nem áll be, sem a verseny nem csorbítja egyik vagy másik vidék keresetképességét.

Ha ez igénytelen és hézagos vázlatokból némi következtetést, tanulságot, vagy buzdítást meríthet az olvasó hazai viszonyainkra, hazai háziiparunk arányosabb terjesztésére nézve: akkor többet értem el, mint amennyit ez egyszerű vázlat által reményleni mertem.

Gelléri Mór.

AZ ASSZONY LÉLEKTANÁRÓL.

Mióta Xantippe elkeserítette férjének, Sokratesnek életét, azóta, úgy látszik, időről időre mindig találkozik filozófus, ki Xantippe nemét ócsárolva, Sokratest meg akarja bosszúlni. A rideg Schopenhauer, ki sötét színben látta az egész világot s megvetésével elhalmozta az egész emberiséget, a nőknek sem kegyelmezett s azóta, habár nem ő volt az első, czinikus példáját sűrűbben követik, olyanok is, kik nyájasabb szemmel nézik az emberek sürgését forgását s kiknek jobb anyát is adott a sors, mint a szerencsétlen Schopenhauernek, kinek anyja a női szív legszentebb érzelmét, gyermekei szeretetét, alárendelte művészi s egyéni egoizmusának. Nálunk legújabban Böhm Károly a Filozofiai Szemlében írt hosszabb czikket az asszony lélektanáról, s habár nem vonom kétségbe szerző jóakaratát, s objektivitását, dolgozatának irányát és czélját is helyeslem, nem tehetem, hogy néhány megjegyzéstől tartózkodjam. Szépet és helyeset is mond a nőkről, egy-egy találó vonását a női léleknek is elleste; de egészben oly egyoldalú s önkényes a női lélek jellemzésében, hogy sajnálattal kell azokra az egyéni tapasztalatokra gondolnom, melyek Böhm urat ily ferde felfogásra késztették. Böhm úr talán kapva kapni fog ezen a kifejezésen, s azzal fog vádolni, hogy nem tudok objektive ítélni, az «abstrakczió» magaslatára emelkedni, mert íme egyéni okokat keresek ott, hol őt tudományos meggyőződésének szövevényes alapokai vezérlik. De én megkönnyítem neki e munkát s ebbeli gyöngeségemet nyiltan vallom. Igenis, nem hiszem, hogy eféle ítéleteinkben nem egyéni tapasztalataink után indulunk, sőt tovább megyek s azt mondom, hogy az eféle ítéletek legalább részben csak akkor jogosultak, ha egyéni tapasztalatokon alapulnak. A ki

például nem maga figyelte meg a nőket, hanem csak hallomás után, könyvekből beszél: annak ítélete nem érdemes arra, hogy számba vegyék. S én nem is mondom, hogy nincsenek nők, kikre Böhm úr ítélete rá nem illik, de itt is tovább megyek s azt mondom, hogy nemcsak vannak, de számosan is vannak, nők és férfiak egyaránt. De elfelejtem, hogy t. olvasóim legnagyobb része nem is tudja, mit mondott tulajdonképen Böhm úr, s minthogy női természetükhez híven erre sokkal kiváncsiabbak mint az én nézeteimre, elmondom sorrendben, a mennyire tudom, Böhm úr czikkének tartalmát.

Böhm úr mindenekelőtt kifejti, hogy nagy hibája a divatos lélektannak, hogy az asszony lelkét nem tette külön studium tárgyává; czikkének ép az a czélja, hogy az asszony lélektanát önálló discziplinává emelje, «melynek oly helye legyen a lélektan keretén belül, mint az állati, gyermeki és férfilélekről szóló tannak». Teljesen egyetértek vele ebben. Emlékezem, mily mohó «kiváncsisággal» fogtam ahhoz a titokzatos studiumhoz, mely a tantervben «lélektan» czíme alatt szerepelt, s mily elégedetlenség fogott el, mentül tovább haladtam e rideg, barátságtalan tudományban, melyben titkok megfejtése helyett száraz osztályozásokat kaptunk. Megtanultam, hogy az ember érez, gondolkodik, akar; hogy a gondolatok mikép képződnek általánosságban; hogyan kapcsolódnak, gyöngülnek, szétválnak s összeolvadnak; s imitt-amott egy-egy érdekes tény behatóbb pillantást is engedett a lélek rejtélyes mélyébe; de őszintén mondva, szívesebben olvastam azután a történetet s költészetet, hol az emberi jellemek változatos sokasága tünt föl előttem, s a mit tudok az emberről, innét s nem a lélektanból merítettem. Meglehet, hogy bennem volt a hiba, de mások is sokszor mondogatták előttem és Böhm úr is erősíti, hogy a lélektan nem elég konkrét tudomány s az a nézete tetszett meg legjobban, hogy a lélektan, csak ha az általánosságokból kibontakozik, fog nagy jelentőségre vergődni. Egy tudós barátom nézete szerint ez az idő még nagyon messze van.

Azért bizonyos gyanúval folytattam Böhm úr czikkének olvasását, mert ő a nagy nehézségek ellenére nem elégszik meg a

feladat kitűzésével, hanem mindjárt meg is akarja oldani. E czélra, mint aféle rendszeresen gondolkodó ember, először keresi a módszert, mely szerint eljárjon. A férfiaknak szemükre hányja, hogy fölületesen ítéltek a nőkről, nem figyelték meg szabatosan a nőt. Azt mondja: «hogy valaki *tudományos* intenczióval forogjon a nők körül, udvaroljon tudományos czélból (pia fraus), ha kell válogatás nélkül, azt, ha most bármilyen komolyan állítanám szükségesnek, a férfiak nevetségesnek találnák». Nem tudom, nem téved-e Böhm úr, de biztosíthatom, hogy a nők bizonyára nagyon nevetségesnek találnák s nem tanácslom Böhm úrnak, hogy tudományos czélból udvaroljon valamely kisasszonynak, mert nem tudom, ki adná meg az árát. Azok az asszonyok nagyon furfangosak, Böhm úr, s bármennyire csekélyli is abstrakcziójukat, s érzékeik bármekkora rabszolgájának nézze is őket, könnyen akadhatna olyanra, ki tudományos megfigyeléseit csúffá tenné! Okoskodásainak folytatásában csinos kis dilemmába is kerül Böhm úr. Egyrészt azt mondja, hogy az asszonynak oly állapotai vannak, melyekbe «nekünk férfiakúl bele képzelni magunkat, nem mondom, nehéz, hanem teljességgel lehetetlen». Másrészt meg azt állítja, hogy az asszonyra nem lehet rábízni, hogy maga adjon számot lelkéről, mert érdekelt fél s talán nincs is elég esze hozzá; a miből az következnék, hogy nincs is módszer, melynek segítségével meg lehet alkotni az «asszony lélektanát».

De Böhm úr mégis talált módszert, t. i. a séma-alkotás módszerét. Ezt így pusztán se én, se olvasóim meg nem értenék. De a folytatásból megtudtam, hogy mi is tulajdonképen az a séma-alkotás. Nem egyéb, mint valahogy, úgy általánosságban üres fogalmakból, minden konkrét tény fölhozása nélkül képet adni az asszony lelkéről, melyhez a konkrét tényeket nekünk kell hozzá gondolnunk. Előre megmondom, hogy e sémával nagyon elégedetlen vagyok. Egy részét nem értettem meg, ahhoz hozzá sem szólok; másik része őszintén mondva, nagyon, de nagyon megsértett. Bele néztem a tükörbe, mit Böhm úr elénkbe tartott, de nézetem szerint karrikatura nézett rám a tükörből. Ittott egy szép és igaz vonásra akadtam, de az nem kárpótolt az

egésznek a rútságáért. Engedjék meg, hogy erről is röviden számot adjak.

B. úr csupa ösztönöket lát az emberi lélekben, melyeket két csoportra oszt, realisztikus és idealisztikus ösztönökre. Amazokhoz tartozik a nemi ösztön és folyománya, a vegetativ ösztönök, a mozgási ösztönök, az érzékek ösztöncsoportja. «Az idealisztikus ösztöncsoportot képezik az intelligenczia különböző nyilatkozatainak alapul szolgáló ösztöni alakzatok.» Nem tudom, hogy a tudomány igazolta-e ezt a beosztást s szétválasztást, de nem törődöm vele. Rám nézve csak azt fontos, hogy B. úr mire használja föl ezt a beosztást. Igy okoskodik: Az asszony lelkének főerejét a nemi élet veszi igénybe. Mindazok a funkcziók, melyek e czélra szolgálnak, jobban fejlődnek; az ellentétes funkcziók gyöngülnek. Pl. minthogy a nőnek táplálnia kell gyermekét, az emésztő szervek jobban kifejlődnek. A nő, ha nem is sokat, de sokszor eszik s némileg nyalánk is, a mi a szakácsmesterségre alkalmasabbá teszi őket, mint a férfiakat. (Miért is mondja tehát nálunk M. báró, hogy csak a férfiszakács az igazi szakács?) A csontok és izmok közül azok, melyek a külvilágra való akczióra szolgálnak, gyengébbek. (A parasztasszonyokat maga B. úr hozza föl kivétel gyanánt. Sokat tanúlhatott volna egyéb női pszichologiai elméletekben is, ha jobban megfigyeli a parasztasszonyokat is.) A nők érzéki szervei általában ingerlékenyebbek, mint a férfiuéi. Az asszony látásánál föltűnő, hogy csekélységeket kitűnő mértékben tud észlelni, de terjedelmes tervek áttekintésére képtelen. Végre nagyon jellemzi az asszonyt a kiváncsiság. A férfiu is kiváncsi, de «kiváncsisága ismereti vágynak a kifolyása» s az abstrakczió honában leli főtáplálékát. (Igazán csodálatos lények azok a férfiak! A kiváncsiságuk is az abstrakczió honába vándorol!) E gondolatok összefoglalása még szebb. «Gondjainak (már mint az asszonyéinak) legfőbbjeit képezik a vaskos realizmus élvezetei: evés, ivás, ruházat s a mi ezzel összefügg . . . azért ritka azon asszony, ki egy év múlva férjhez nem menne ismét, ha első szerelmese örökre behúnyta szemét. (Mondják ugyan, hogy férfiak is esznek, isznak, sőt ismerek özvegy férfiút, a ki két év alatt háromszor nősült, de ez a «sémában» nem jön számba.)

Ez azonban csak a bevezetés. A realizmus honából átlépünk az idealizmusába s ha ott a nők az első helyre kerültek, itt az utolsón is meg fognak húzódni, a *gyermek* közelében. Az asszony «fogalmak alkotására nem emelkedik, mert mindig saját érzelmei, egyéni állapotai, ezer realisztikus csekélység tűnik fel az abstrakt kép megszerkesztése ellen.» «Az asszony legjobb esetben *megtartja* az ismereti anyagot, de elvi fölfogásig nem emelkedik.» «Neki a tudomány, ha nem időtöltés vagy hiúság (pl. a firkáló hölgyeknél), bizonyosan pénzszerzés; szurrogátum az az első esetben, mint a macska és az ölebecske a gyermekteleneknél.» Megértetted-e szíves olvasó? B. úr azt mondja, hogy a nők nem tudnak fogalmakat alkotni, nem tudnak tudományosan gondolkodni, azaz egyáltalán nem tudnak igazán gondolkodni. A ki pedig nem tud gondolkodni, az nem is tud igazán erkölcsösen cselekedni. «Azért az asszony moralitása igen kétes dolog.» Erkölcsisége gyermekei szeretetében áll. Ez az egész okoskodás érzésem szerint egészen ferde alapon nyugszik, a mit nem azzal kell bizonyítani, hogy az ellenfél elveit cáfoljuk, illetőleg jobbakkal helyettesítjük, — ez nem a mi feladatunk, — hanem egyszerűen azzal, hogy nehány tényt fölhozzunk. A szerző nagyon sokat akart bizonyítani: azt, hogy a nők nem is igazi emberek, mert a ki elvontan gondolkodni nem képes, nézetem szerint, igazi emberszámba nem mehet. A női lélek bizonyára különbözik a férfiúétól, de e különbséget a *lélek tartalmában*, a képességek nevelésében és fejlődésében kell keresni, nem pedig abban, hogy az «abstrakciók honában» ködös elméletek által takarva, egyes lelki képességeket egészen megtagadunk a nőktől.

Mit is érünk el ily általános semmitmondó frázisokkal: hogy a nők nem képesek elvontan gondolkodni? Ha az elvont gondolkodást szigorúan veszszük, akkor nézetem szerint az emberek legnagyobb része nem tud elvontan gondolkodni. Az is kétségtelen, hogy a legtöbb nő rendeltetésénél, nevelésénél fogva nem arra való, hogy a férfiakkal a tudomány terén versenyezzen. De megfejtettük-e ezzel a női lélek sajátságát, mely emitt, letaszítva, a sárban fetreng, amott fölemelkedve, a maga sajátságos fényében oly tündöklően ragyog, hogy ragyogása, habár másforma, fölér a férfiúi

lélekével? Midőn B. úr czikkét végig olvastam, azt kérdeztem magamtól, gyarló szokásomat követve: Jobban érted-e most a nő lelkét, mint annak előtte? Tanultál valamit e két ívnyi értekezésből? És sajnálattal mondottam magamnak, hogy általánosságban csak azt tanúltam, miképen nem szabad a női lélek megfejtéséhez fogni. Próbálja meg bárki s kérdezze magától, hogy megérti-e a fenköltebb női lelkeket azzal a megfejtéssel, hogy a nők általában rabjai érzékeiknek s nem tudnak gondolkodni. Mit szólna Széchenyi, ha ezzel akarnák neki Crescence lelkét magyarázni? De minek példákat halmozni? Megsérteném a nőket, ha csak a leghíresebb nők példája czáfolhatná meg az ily elméleteket.

Azok közt a «firkáló hölgyek» közt is (az udvariasság törvényei a filozófusokat úgylátszik nem bántják), találunk olyanokat, kik nemüknek, sőt az egész emberi nemnek büszkeségét teszik. Hogy speczialis ismereteimet e téren ne folytassam, csak oly nevek említésére szorítkozom, kikről talán haragos szemöldökű filozófusok is tudomást vettek. Ajánlom B. úrnak, hogy George *Sand* és George *Elliot* műveit méltassa figyelmére s alkalmazza rájuk a maga csudálatos filozófiáját. Miss Harriet *Martineau*-ról, ki Comte-nak tanítványa s elvének hirdetője volt, s a mint mondják, igen tetemes mathematikai ismeretekkel rendelkezett, B. úrnak szakjánál fogva kellene tudomással bírnia. Ezek persze csak kivételek. De én furcsának találnám, ha B. úr mindig csak igen okos embert, teszem filozofust, igen ostoba asszonynyal hasolítana egybe. Továbbá csudálkoznám azon, ha abból, mert a nők nem tudományalkotók — a mi szerintem nem is rendeltetésük —, azt következtetnék, hogy mindig csak érzéki élvezeteket hajhásznak. Úr isten, milyen nőket ismerhetett ez a B. úr! — De őszintén mondva nehezemre esik ez az abstrakt gondolkodás, azért eszébe hozom B. úrnak, hogy nem minden filozofusnak épen Sch.-t kell utánozni; vannak a filozofusok közt követésre méltóbb minták. Descartes egyik főművét egy nőnek ajánlotta. *Erzsébet* herczegnőnek és a dedikáczióban a többek közt ezeket mondja*: «Esztelenség volna, ha ezen a helyen

* L. Schmitt. Berühmte Frauen in der Weltgeschichte.

hizelegni akarnék, vagy oly dolgokat írni, melyek meggyőződésemmel ellenkeznek, *itt*, annak a munkának az első lapján, melyben az emberi ismeret alapigazságait akarom előadni. Ismerem fennkölt szerénységét s tudom, hogy jobb szereti azt, ki egyszerűen és nyiltan megmondja, a mit érez, mint annak a válogatott ékes dicsbeszédeit, ki az udvariasság mesterségét tanulta. Én ez ajánlatban csak azt fogom írni, a mit tapasztaltam és tudok, s itt is csak úgy fogok írni, mint egész művemben: *mint filozofus*.... Az udvar szórakozásai s az a mód, melyen rendesen a herczegnőket nevelik, a tudományok tanulásának nem kedvez. Hogy ön legyőzte ezeket az akadályokat, s a tudományok legjobb gyümölcseit elsajátította, bizonyítja, mily komolyan munkálkodott kiképzésén; hogy ezt a czélt oly rövid idő alatt elérte, tanúságot tesz tehetségeinek jeles voltáról.

S nekem erről még egyéb bizonyságom is van: *Nem találtam senkit, a ki műveimet oly egészen s jól átértette volna;* a legjobb s legtudósabb fők közt is vannak sokan, kik homályosnak találják őket; s majdnem kivétel nélkül azt találtam, hogy néhányan a mathem. igazságokat könnyen felfogják, de a metafizikaiakat nem értik, másoknál meg egész megfordítva áll a dolog. *Az egyetlen szellem, a mennyire én tapasztaltam, kinek mindkettő egyaránt könnyű, az öné.* Azért ezt a szellemet mód fölött kell becsülnöm.

S a mi bámulatomat még növeli: nem koros férfiúban, ki sok évet szentelt kiképzésére, van meg ez a széles körű tudományos műveltség, hanem még fiatal herczegnőben, ki kedvességében inkább a grácziákhoz hasonlít, a mint a költők leírják, mint a múzsákhoz vagy a bölcs Minervához.»

Egészen egybevág B. úr elméleti okoskodásával az a praktikus következtetése, hogy a nőknél «*az értelmi erő fejlesztése csak harmadrendű kellék.* Az élet maga is kifejti azt», persze a menynyire ily alárendelt lények értelme kifejthető. B. úr bizonyára bebizonyította, hogy bátor ember: elméletéből le meri vonni a praktikus következtetést is. De hogy ez a praktikus következtetés sem gyógyította ki elméletéből; hogy az anyákat tudatlanoknak, műve-

letleneknek akarja nevelni, s azokat pedig, kiknek leányoknak kell maradniok, minden felsőbb hivatás teljesítésétől kizárni: világos bizonyítéka annak, hogy az ő elméletéhez sem tények, sem tapasztalatok, sem praktikus tekintetek nem férnek s valószínűvé teszi, hogy ez elmélet köréből nem fog kilépni soha, hogy a valódi világra is vessen egy pillantást.

EGY «FIRKÁLÓ HÖLGY.»

KÖNYVISMERTETÉS.

Gyakorlati Logika főleg tanítók és tanító-növendékek számára Dittes Frigyes után szabadon átdolgozta Gyertyánffy István, a budapesti állami elemi és polgári iskolai tanítóképzőintézet igazgatója. Harmadik javított kiadás. Ára 80 kr. Budapest, Aigner Lajos 1883.

«E könyv a logikai gimnasztikához akar némi utasításokkal szolgálni s minthogy főleg tanítók számára készült, ezért a gondolkozási törvények szemléltetésére szolgáló példák is nagyobb részint ép azokból az ismeretágakból meríttettek, a melyekben a tanító rendesen mozogni szokott. Mivel pedig munkánkban a fősúlyt kivált a logikai törvények alkalmazására fektettük, ennélfogva a nyújtott vezérfonal kiválóan gyakorlati irányt követ. A logikát tudni nem sokat ér, kivált a tanítónak, de a logikát alkalmazni sokat ér, kivált a tanítónak. Ezért sok mindent ki is hagytunk belőle (nevezetesen a következtetésekről szóló részében), a minek inkább csak elméleti becse van s a mi a teljes rendszerű logikában nem hiányozhatik ugyan, de a gyakorlati gondolkodásra nézve semmi különös jelentőséggel sem bír. Igaz ugyan, hogy e mű is, mint bármely más logikai munka, némivel több szellemi érettséget tételez fel, mint a mennyivel a tanítóképezdei növendékek rendesen bírni szoktak. A hol tehát a tényleges viszonyok még elemiesebb eljárásokat igényelnének, ott az egészből csak a könnyebb részeket kellene kiválogatni. Csak az egészen nem kellene tuladni «a gyakorlatiasság» amaz üres frázisa kedvéért, hogy «a néptanítónak nincs semmi szüksége az ilyen tudományos dolgokra.» Tudományos komolyság nélkül valódi alapos szellemi művelésről ma már szó sem lehet. E harmadik kiadásban főleg a gyakorlati irányt akartuk még jobban érvényre emelni s ezért a figyelmes

olvasó sok olyan a tanítás köréből vett új példát és alkalmazást fog benne találni, melyek által e munka gyakorlati értéke, főleg a tanítóképzés szempontjából, úgy hiszszük nem csekély mértékben emelkedett.»

Ezen szavakkal ismerteti a szerző művének czélját és irányát a kézikönyv előszavában s mi, a kik azt elolvastuk, készségesen elismerjük, hogy Gyertyánffy Gyakorlati Logikája alkalmas eszközül szolgálhat a tanítóképző tanár kezében arra nézve, hogy a leendő tanítókat a gondolkozás főbb törvényeivel megismertesse és ily módon bevezzesse őket a tanítás módszertanának tökéletesebb megértésébe. A művet használó tanárnak azonban korán sem szabad megelégednie azon példákkal és gyakorlati alkalmazásokkal, a melyeket szerző nyújt, hanem ott, a hol csak alkalom nyílik, meg kell bővítenie a szerző által nyújtott anyagot különösen az oly utasításokkal, melyek az oktatás módszertanának szabályait teljesebb világításba helyezhetik. — Így p. o. akkor, a midőn a képezdei tanár a 4. §-t tárgyalja, nem szabad megfeledkeznie arról, hogy figyelmeztesse a növendékeket arra, hogy a gyermekek a népiskola alsó osztályaiban még nem bírhatnak fogalmakkal, hanem csak képzetekkel s hogy a tanítónak, a midőn szemlélteti az egyes tárgyakat, már oda kell törekednie, hogy a tanulókat lehetőleg gyorsan a fogalmak magaslatára segítse az által, hogy minden egyes esetben feltűntesse a tárgyakon s az azokról szerzett képleteken azon részeket, jegyeket, a melyek soha sem hiányoznak s ezen jegyeket jól megkülönböztesse azoktól, a melyek csak esetlegesek — a nélkül azonban, hogy szólna arról, hogy amazok a tárgyak, illetőleg képzetek *lényeges*, emezek pedig a képzetek *lényegtelen* jegyei.

Továbbá akkor, midőn szól az abstrakt és konkrét fogalmakról, útasítsa a képzőtanár a növendékeket arra, hogy csak azon abstrakt fogalmakról lehet kezdetben a kis gyermekek előtt szólni, a melyek érzékeink útján szerzett egyszerű képzeteinkből keletkeznek, minők p. o. sárga, édes, meleg, síma — de azokról, melyek viszonyokat fejeznek ki, minők p. o. *végett, miatt, körül, néha, hajdan*, a 6—7 éves gyermek előtt szólni sem lehet, mert még ezekről

a közvetlen tapasztalás útján képzeteket nem szerezhettek vagyis mivel még e viszonyok szemlélésére nem képesek. Hasonlóképen nem szólhatunk a kis gyermekek előtt oly messzebb abstrakt, de több jegyből álló fogalmakról, minők *örökkévalóság, hazaszeretet, öntudat, erény,* míg a megfelelő belső szemlélet útján ezen fogalmakat, eszméket meg nem közelíthetik a gyermekek.

Ha így a képző tanár a szóban levő gyakorlati logikának minden egyes részét felhasználja arra, hogy a módszertani igazságokat a logikai tételekkel kapcsolatba hozza, akkor elérheti e munkával azt, a mit szerző céloz, t. i. *hogy a tanító ne azért tanúlja csak a logikát, hogy tudja, hanem hogy azt alkalmazni is képes legyen.* Igaz ugyan, hogy szerző művét úgy is megírhatta volna, ha a logikai törvényeket így megvilágosította volna abban módszertani tételekkel és viszont; de ez esetben rendkívül terjedelmes művet kellett volna írnia. — A nagy terjedelmű könyvek pedig, még ha még oly tökéletesek is, nem sokat érnek mint vezérkönyvek, mivel a jó tanárt csak akadályozzák a haladásban — míg a rövidre szabott kézikönyveket, ha a dolog lényegét magukba foglalják — ott a hol kell, magyarázattal bővítheti a dolgot értő tanár. — Ha azonban még annyira szeretjük is a vezérkönyvekben a rövidséget — igen kívánatosnak vélnők azt, hogy szerző «Gyakorlati Logikájának» legközelebbi kiadásában annak ötödik szakaszát tetemesen bővítse ki. Az emberi ismeretről szóló szakaszok közül azok, a melyek az indukczióról és a dedukczióról szólnak, már csak azon egy oknál fogva is bővebb tárgyalást igényelnek a tanítóképző-intézetek logikájában, mivel e két fogalom az oktatástanokban lépten-nyomon előfordul.

Egyébként a művet jelen bővített alakjában is igen használhatnak találtuk s habár minden egyes meghatározását nem tartjuk is kifogástalannak, elismerjük, hogy a munka az, a mi lenni akar, t. i. Útasítás a logikai gimnasztikához s azért melegen ajánljuk azt olvasóink figyelmébe. —*y.*

Világtörténelem. Középtanodai használatra, írta dr. Mangold Lajos, tanár. Első kötet: Ó-kor. Második bővített, az új tanterv alapján újonnan átdolgozott, képekkel és történelmi térképekkel bővített kiadás. Budapest, Franklin-társulat. 1883. Ára 1 frt 50 kr.

Leányiskoláinknak, a tanítás minden fokozatán keresztül egyik legnagyobb bajuk az, hogy nincsenek megfelelő tankönyveik. Még az csak hagyján, ha a hasonló fiúiskolák kézikönyveit használhatják — mint a felső nép- és polgári iskoláknál — de erre is csak ritkán és kis mértékben nyílik alkalmuk; legnagyobb részben a középiskolai kézikönyvekhez kénytelenek fordúlni, a mi azután, hogy mennyire megzavarja a tanítást magát s megbénítja annak eredményét, felesleges is mondanom. Feljajdulásomat nem fojthattam ugyan el; de nem szándékozom annak panaszos folytatásával megtölteni a következő sorokat. Egy oly könyvet óhajtok bemutatni az olvasónak, a mely nem alkalmas ugyan arra, hogy lányiskoláinkban kézikönyv gyanánt használtassék, de azért igen jó szolgálatokat tehet a tanítónőképzőintézeti növendékeknek s a gyakorlat mezején fáradó tanítónőnek egyaránt.

Mangold világtörténeti kézikönyveit mindjárt első megjelenésük alkalmával kedvezően fogadta a kritika; az orsz. közoktatási tanács meg ajánlásával tüntette ki azokat. Nem voltak ugyan fogyatkozások híjával e könyvek: nyelvük nehézkes volt s telve a magyarság elleni hibákkal, az anyagból túlságosan sokat ölelt fel a szerző, a jellemzésben nem volt mindig elég szabatos és szerencsés s a pedagogiai tekinteteket sem vette kellő figyelembe; de ha e fogyatkozások egyike-másika kárára is volt iskolai használhatóságuknak, más tekintetben nem csökkenthették becsüket. Főérdemük, hogy szerzőjük mindenütt figyelemmel kísérte a legújabb kutatásokat s a mit ezekben nevezeteset talált, gondosan föl is vette könyveibe. Lehetőleg teljessé iparkodott tenni munkáját s hogy ezt elérhesse, inkább feláldozta a pedagogiai követelményeket, a melyek a túlságos buzgóság helyett nagyobb mérsékletet ajánlottak volna. Mint segédkönyvek azonban ép ezért annál használhatóbbak s maig sincs olyan világtörténeti kompendiumunk, a mely nemcsak a történeti események körül, hanem a világtörténeti

irodalom terén is oly tájékoztatást nyújtana, mint Mangold szóban forgó könyvei, melyeknek elseje immár második kiadásban hagyta el a sajtót.

A második kiadást látott első füzet az ó-kor történetét beszéli el a római császárság megalapításáig. A nélkül, hogy a munka részletesebb ismertetésébe ereszkednénk, örömmel konstatáljuk, hogy az átdolgozás által sokat nyert úgy alakilag, mint tartalmilag. Az anyagot a szerző némileg összébb vonta s az egyes szakaszokat kisebb fejezetekre tagolván, a beosztást világosabbá, az áttekintést könnyebbé tette. A nyelvezeten is simítás és javítgatás nyomai láthatók. S a minek az első kiadás teljesen híjával volt, a füzetet most kép- és térkép-mellékletek is gazdagítják. Az utóbbiak (négy darab negyedrét nagyságú színezett tört. térkép) teljes dícséretet érdemelnek, a mit csak részben mondhatunk az előbbiekről, melyeknek összeválogatása nem a legszerencsésebb. A munka kiállítása igen szép s ára a tömött nyomást, a fínom papirost s a mellékleteket tekintve, aránylag olcsó. Mint jól használható világtörténeti segédkönyvet, ajánljuk olvasóink figyelmébe s óhajtjuk, hogy a többi füzetek is (közép- és új-kor) hasonló módon megerősödve és gyarapodva, minél előbb lássanak napvilágot második kiadásban.

*

A *Franklin-társulat* kiadásában a következő új, vagy új kiadású könyvek jelentek meg s küldettek be folyóiratunk szerkesztőségéhez:

Magyar olvasókönyv. Szerkesztették *Lehr Albert* és *Riedl Frigyes.* Első kötet. A középiskolák első osztálya számára. Térképekkel és hiteles illusztrációkkal. Ára 80 kr.

Német olvasókönyv. Középiskolai használatra. Szerkesztette *Harrach József,* a budapesti IV. ker. főreáliskola r. tanára. I. kötet ára 80 kr. II. kötet ára 1 frt.

Német tan- és olvasókönyv. Szerkesztette *Hoffmann Mór,* főgymn. tanár. III-ik kötet. A középtanodák V. és VI-ik osztálya, valamint a megfelelő felsőbb tanintézetek felső osztályai számára. Ára 1 frt 20 kr.

Rövid hiterkölcsi beszédek a tanév minden vasárnapjára. Mondotta s a kath. nép-, elemi, ipar- s polgári tanodák, valamint az alközépiskolák hitoktatóinak számára segédkönyvül a ft. egyházi hatóság jóváhagyásával közrebocsájtja *Károly György Hugó*, a jászóvári premontrei kanonokrend tagja stb. Második kiadás. Ára 60 kr.

Ó- és újszövetségi bibliai történetek a középtanodák számára. Schuszter J. nyomán *Róder Flórent*, szent-ferenczrendi áldozártól. Főpásztori jóváhagyással. I. kötet: az ó-szövetség. (17 archæologiai ábrával.) Ára 60 kr. II. kötet: az új-szövetség. (Melléklet: a szent föld színezett térképe madártávlatban.) Ára 60 kr.

Antigone. Sophokles tragédiája. Fordította és magyarázta *Csiky Gergely.* (Jeles írók iskolai tára, XX. füzet.) Ára 50 kr.

A SZABADKÉZI RAJZ TANÍTÁSA A POLGÁRI LEÁNYISKOLÁBAN.

(Második közlemény.)

Ha egy vízszintes vonal felében merőlegest állítunk fel és ennek egy pontját a vízszintesnek két végpontjával összekapcsoljuk, kapunk egy idomot, melynek két része (bal és jobb) tökéletesen egyenlő. Ezen idom *szimetrikus*nak neveztetik, a függőleges egyenes pedig *középvonal*nak, *tengely*nek mondatik. Ha egy darab papírra tintával vonalat rajzolunk és összehajtjuk, a vonalnak hű mását (de megfordítva) kapjuk a papír másik felén, a két vonal szimetrikus, az összehajtás képezi a középvonalat. Ha tehát egy egyenes vonaltól balra jobbra egyenlő távolságban egyenlő vonalak feküsznek, ezek egymásközt szimetrikusok, együttvéve pedig szimetrikus idomot képeznek. Szimetrikus idom keletkezik akkor is, ha összehajtott papírba ollóval metszéseket teszünk.

Rajzoltassék egy adott vonalnak szimetrikus vonala. Ily feladatoknál a tanító később csak az idom felét rajzolja fel, másik felét a tanulók egészítik ki.

Az eddig rajzolt idomok közt vannak-e szimetrikusok, és melyek azok? — A szimetrikus idomok rajzolásának begyakorlására rajzolandók szimetrikus három-, négy-, öt- és hatszögek, továbbá oly egyenes vonalú idomok, melyek a növényi levélformákra emlékeztetnek, és mintegy ezeknek vázát, sémáját képezik.

Az eddigi esetekben a szimetria kétoldalú volt. Lehet az négyoldalú is. Ha a négyzetben a két átlót vagy a két oldalfelezőt megvonjuk, az négy egyenlő részre lesz osztva, melyek tehát úgy a függőleges, valamint a vízszintes középvonalra nézve szimetri-

kusak. Rajzoltassanak különböző négyoldalú szimetrikus idomok és csillagalakok. — Hasonlóképen lehet a szimetria nyolczoldalú is. Ha a négyzetben az átlókat és az oldalfelezőket is megvonjuk, az nyolcz szimetrikus háromszögre lesz osztva. Ennek alapján a négyzetbe a legkülönbözőbb ábrák és csillagidomok rajzolhatók, hasonlóképen egymást derékszög alatt metsző és a derékszögeket felező vonalak, tehát súgárrendszer segélyével.

Hasonlóan lehet a szimetria 3, 6, 12 oldalú.

Van a szimetriának egy másik neme, melyet összetettnek lehetne nevezni, midőn t. i. két magában véve is szimetrikus idom egymásra nézve szintén szimetrikus. Erre igen sok példát látunk a növényvilágban és az ékítmények között, ilyen pl. egy hármas levélcsoportozat. Rajzoltassanak ilyen összetett szimetrikus idomok. — Rajzoltassanak különböző egyenes vonalú szabálytalan idomok a tábla után szemmérték szerint.

Ennyi volna az egyenes vonalakról. Ezek után következnek a görbe vonalak. Ezek közt legnevezetesebb a *kör*. A kör oly önmagába visszatérő görbe vonal, melynek minden pontja egy ponttól, a *központtól* egyenlő távolságnyira fekszik. Azon része a lapnak, melyet a körvonal elkerít, bezár, körlapnak neveztetik, a vonal maga kerületnek. Minden egyenes vonal, mely a központból a kerületig húzatik, *súgár*nak neveztetik. Egy és ugyanazon kör sugarai egymásközt egyenlők. Ha valamely súgár a központon túl meghosszabbíttatik, addig míg a kerületnek másik oldalát éri, *átmérő* keletkezik. Egy körnek átmérői egymásközt mind egyenlők és a középponton haladnak át. Az átmérő a leghosszabb vonal, mely a kör kerületének egyik pontjából a másikba húzható. Ha a körületnek két tetszőleges pontját kötjük össze, *körhúrt* nyerünk, ha pedig oly vonalat vonunk, mely a körületnek csak egy pontját éri, *érintőt* kapunk. Czélszerű a körlapot lemezpapírból kivágva szemléltetni, és keletkezését körző segélyével rajzolva bemutatni.

A körnek szabadkézzel való rajzolása legkönnyebben négyzetben eszközöltetik, mivel itt már van négy oly pont, melyek a középtől egyenlő távolságnyira feküsznek, a négyzet oldalai pedig a körnek érintőit adják. Minden átmérő a kört két tökéletesen

egyenlő (szimetrikus) részre osztja, a jól rajzolt körnek tehát olyannak kell lenni, hogy ezen követelménynek megfeleljen. A kör úgy is rajzolható, ha egy ponton keresztül csillagalakban egyeneseket vonunk (sugárnyaláb), ezeket egyenlővé teszszük és végpontjaikat folytonos görbe vonal által összekötjük. A körvonal egy része körívnek neveztetik. Két ponton keresztül sokféle ívet rajzolhatunk, három nem egy egyenesben fekvő ponton keresztül csak egyet. Ezt teljes körré ki lehet egészíteni (rajzgyakorlat). Ha a körvonalat egyenlő részekre osztjuk, és ezeket a központtal összekapcsoljuk egyenes vonalok által, a körlap is ennyi részre lesz osztva. Mint említve volt, minden átmérő a kört két egyenlő részre osztja. Ha egy átmérőre merőleges átmérőt vonunk, a kör négy egyenlő részre lesz osztva. Minden ívrésznek egy szög felel meg, melynek csúcsa a központban fekszik, ez *központi* szögnek neveztetik és annál nagyobb, minél nagyobb a hozzátartozó ív. Ha ezen szöget osztjuk, a körív is fel lesz osztva. Két körvonal, ha ezek ugyanazon központtal bírnak, mindenütt egyenlő távolságban vannak egymástól, tehát egyenközűek. Ha nem bírnak egy közös központtal, akkor vagy metszik egymást, vagy érintik egymást, vagy pedig egymás mellett feküsznek.

Rajzgyakorlatok: Rajzoltassék négyzetbe kör. Osztassék a kör 2, 4, 8, 16 egyenlő részre. Rajzoltassék a kör sugárrendszer segélyével. A negyedkör osztása három, az egészé 12 részre. Ennek alapján a szabályos körbe írt három-, hat- és tizenkétszög és megfelelő csillagidomok rajzolása.

A kerülék szintén önmagába visszatérő vonal, melynek azonban egyik kiterjedése nagyobb mint a másik: van nagy és kis tengelye. Rajzolása legczélszerűbben derékegyenközénybe eszközölhető, hasonlóan, mint a kör rajzolása négyzetbe. Rajzolható körbe is, ha annak két oldaláról sarlóalakú részeket elmetszünk.

Ezenkívül dülénybe és ferde egyenközénybe rajzolható. A kerüléknek szabadkézzel való rajzolása majdnem fontossabb mint a köré, mert az utóbbit mindig megrajzolhatjuk körzővel is, míg a kerülék szerkesztése hosszadalmas és körívekből való összeállítása ép oly fárasztó mint a szabadkézzel való rajzolása, de sok

esetben nem is olyan helyes. A kerülék, hasonlóan mint a kör, különböző szalagdíszítmények alapjául szolgálhat.

A tojásdad (ovalis) félkör és félellipsis összetételének tekinthető, ennélfogva rajzolási módja is azokéhoz hasonló.

Végül még megemlítjük, hogy ily mértani diszítmények szabadkézzel való rajzolásánál ne legyünk a pontosság tekintetében túlkövetelők, ne feledjük, hogy ez is csak czél a szemmérték fejlesztésére és ott, hol mértani diszítmények kivitele forog fen, mindig használhatunk mértani segédeszközöket.

Magától érthető, hogy a tisztán szabadkézi rajzolásnál valamint a tanulónak, úgy a tanítónak az előrajzolásnál semmiféle mértani segédeszköz használatához fordúlni nem szabad.

Az eddigiek nagyjában magukban foglalják az I. osztályban elvégzendőket. Tudományos színezetet adni a magyarázatoknak nem szabad. Igyekezzünk inkább azon, hogy azok minél egyszerűbbek, természetesebbek legyenek; ezért új kifejezéseket, műszavakat és nehezen érthető definicziókat lehetőleg kerülni kell.

II.

MÁSODIK OSZTÁLY.

Ha a felsorolt anyag az első osztályban netalán el nem végezhető, úgy a görbe vonalak rajzolását csak a második osztályban kezdjük. Mindenesetre azonban a kör, kerülék és tojásdad alak rajzolását ezen osztályban ismételni igen ajánlatos.

Egyenlő *körívek* váltakozó összeállításából keletkeznek a hullámvonalak. Ezek erősebb vagy gyengébb kihajlással bírnak és legczélszerűbben három párhuzamos egyenes közé rajzolhatók akképen, hogy a középsőt egyenlő közökben átmetszve, felső kihajlásukkal a felső segédvonalat, alsó kihajlásukkal az alsót érintsék.

Ha a *hullámvonalat* képező körívek félkörnél nagyobbak, akkor abból kigyóvonal lesz.

A kört még egyéb szalagdíszek rajzolására is használhatjuk,

milyenek a gyöngysorok, a gyürű- és lánczszalagok. A négyzetbe szintén különböző díszítményeket rajzolhatni körökből.

A tanulók haladásához képest igyekezzünk a segédvonalak számát mindinkább redukálni. Így a kör rajzolásánál eleinte használt négyzet helyett használjunk most csak két merőleges átmérőt, úgy hogy a függélyes átmérő felső és alsó végpontjai adják a két részből rajzolandó körnek kiindulási, illetőleg végpontját, míg a vízszintes átmérő végpontjai a középvonaltól legtávolabb eső pontjait szolgáltatják. A körnek így először bal, azután jobb oldala rajzoltatik lehetőleg egy-egy vonással. Később ben a kör rajzolására már négy pont is elegendő lész.

Hasonló módon, csakis két segédvonallal, később ben csupán négy pont használatával rajzolható a kerülék és a tojásdad alak.

Rajzolás alatt a rajzlap állását változtatni, azt forgatni nem szabad. Azonban közben-közben, helyességének megitélése czéljából a rajzot más állásból tekinteni megengedhető, sőt a kör rajzolásánál szükséges is.

Igen czélszerű, ha a tanító a táblára rajzolandó ábrának csak egy részét, például négyzetdíszítéseknek csak felét, negyedvagy nyolczadrészét rajzolja fel és annak kiegészítését a tanulókra bizza.

A kör, kerülék és tojásdad alak a középvonal által két egyenlő részre osztatnak, tehát szimetrikusak. Ezekéhez hasonló segédvonalakkal rajzolhatók még más szimetrikus idomok, milyenek a szív és a különböző levélalakok. Ezeknek is csak a felét rajzolja fel a tanító.

Igen jó gyakorlatot képez ezen idomoknak más állásban való rajzolása, úgy hogy például a középvonal ferde vagy fekvő állású legyen. Erre alkalmat szolgáltat a négyzet, mely az oldalfelezők megvonása által kisebb négyzetekre bontatik. Az átlók a központból fejlődő levélalakok középvonalait adják.

Ezen egyszerű levélformák ismétlése és váltakozva egymás mellé helyezése által pedig szalagdíszítményeket nyerünk.

Következik a *csigavonal*. Először elmondja a tanító ennek főbb tulajdonságait, azután felrajzolja a táblára. A csigavonal

vázolásánál a tanulók a lényegesebb pontokat előbb jelzik, azután igen gyönge vonallal annak hajlásait rajzolják és lassanként javítgatás által igyekeznek annak rugalmas, szép menetet adni, végre egyöntetű tiszta vonallal kihuzzák.

A csigavonal begyakorlására igen alkalmasak azon szalagdíszek, melyek hullám- és csigavonal összetételéből származnak, továbbá annak egyesítése kör, kerülékrészekkel és S alakúlag hajtott görbe vonalakkal.

A hullám- és csigavonal egyesítésének tekinthető a *görbevonalu meander*, mely szintén legczélszerűbben három párhuzamos segédvonal közé rajzolható.

Ezek után átmehetünk a *hullámalakú csíkok* és *indák* rajzolására. Ezek rendesen két párhuzamos hullámvonalból állanak és rajzolásuk akkép történik, hogy előbb a fent leírt módon a csík középső hullámvonalát rajzoljuk; ettől két oldalra helyeztetik el a másik két vonal úgy, hogy azok az előbbitől mindig egyenlő távolságban haladjanak. Ezen távolságot természetesen mindig a középső hullámvonal megfelelő részére képzelt merőlegesen kell mérnünk. Hasonló módon történik a csiga-alakú indának rajzolása a csigavonal segélyével.

A hullám alakú inda a csiga-alakúlag hajtottal és a már rajzolt egyszerű levélformákkal úgy egyesítve, hogy ezek abból, mint főszárból érintőleg nőjjenek ki, futó szalagdíszeket adnak. Ilyenekre igen szép, egyszerű példákat találunk a görög stílű ékítmények közt.

Miután egy ilyent a tanító a táblán bemutatott, a tanulóknak feladatot tűz ki, minő például ugyanezen hullámalakú indának más, már rajzolt levélalakkal való kombinálása.

Ilyen levélalakokra számos példát találunk a különböző stílnemek ékítményei között, valamint a természetben is.

Az egyszerű szív-, patkó- és lándzsa-alakú levelek rajzolását követi ugyanezen alapalakok megtartása mellett azoknak fűrész-, csipke- és hullámalakú szegélylyel való rajzolása.

Egyes ilyen elemek rajzolása után mindig azoknak ékítmények képzésére való felhasználását mutatjuk be, arra serkentve a

tanulókat, hogy hasonló nemű elemekből hasonló díszítményeket önállóan összeállítsanak.

Ezek után már rajzolhatnak a tanulók a tanítók által előrajzolt, természet után stilizált leveleket. Ilyenek a babér, borostyán, gesztenyefa-, tölgyfa-, jávorfa- és a legyezőpálmalevél, a pelargonia és cyclamen levele. Ezek rajzolása céljából oly segéd idomot használunk, melybe az illető levél legkönnyebben beleilleszthető. Ezen alapalak mindig szimetrikus idom; háromszög, négyszög, ötszög, kerülék, kör, tojásdad, patkó- vagy szívalak.

Valamint az első osztályban, úgy a másodikban is a rajzolás legczélszerűbben (12—16 lapból álló) füzetbe történik. A levélalakok minél nagyobb méretekben rajzolandók, úgy, hogy egy rajzlapon két levélalaknál több helyet ne találjon, azonban ékítmények képzésére való felhasználásukkor kisebb méretekben is rajzolhatók.

A stilizált levelek után következik a stilizált virágok rajzolása. A virágok fölülről vagy alulról tekintve, többnyire köralakú körvonalat mutatnak, a szirmok sugáralakúlag csoportosulnak a közép körül, míg oldalról tekintve, kehely vagy harangalakúak.

Rajzolásra alkalmas virágok a flox, petunia, fuchsia, lotos, harangvirág, liliom.

Ha eddig még csak ritkábban tapasztaltuk, később már gyakrabban fogjuk érezni a mértani segédeszközök használatának szükségét. Ezért igyekezzünk a tanulókat az ezekkel való bánásmód ismeretébe beavatni, és a legszükségesebb mértani szerkesztéseket bemutatni.

E czélra a tanulók lássák el magukat két darab háromszöggel és körzővel. Az elkerülhetetlen mértani gyakorlatok a következők:

A rajzlap bekeretelése egyszerű, majd kettős vonallal. A rajzlap beosztása, merőlegesek rajzolása a háromszögek segélyével és szerkesztése körzővel. Az egyenes vonal felezése, osztása három vagy több részre. Egyenes vonalnak bizonyos arány szerinti osztása. Adott idom másolása, nagyobb vagy kisebb mérték-

ben való rajzolása. A kör osztása 4, 8, 16 és 3, 6, 12 egyenlő részre. Ennyi oldalú szabályos sokszögek és csillagok rajzolása. Ezek keményebb irónnal pontosan megrajzolandók, és vonalzó mellett körző segélyével tisztán kihúzatnak, a segédvonalakat vékony vonalak által különböztetvén meg az adott és eredményvonalaktól.

Hollós Károly.

VEGYESEK.

= *Füzetünk zártakor értesültünk arról a nagyfontosságú hírről, hogy a vall. és közokt. m. kir. miniszter úr f. év augusztus 20-ára ismét összehívja az országos képviseleti tanítógyűlést. A miniszter úr rendelete a tanfelügyelőkhöz van intézve s ekép szól:*

«Az országos tanítói képviseleti közgyűlést ezennel f. é. augusztus hó 20-ára Budapestre összehívom. Midőn erről Címedet értesítem, egyszersmind utasítom, hogy az 1881. évben tartott hasonló gyűlésről szerkesztett s általam jóváhagyott. «Az országos tanító-testületi képviseleti közgyűlés szervezete» 1., 2., 3. és 4-ik §-ai értelmében a tankerületében levő minden tanítóegyleteket és testületeket értesítse s hívja fel az arra illetékes tanítóegyleteket s testületeket, hogy 1. az említett második országos tanítói képviseleti gyűlésre egy vagy két képviselő tagot válaszszon meg. 2. Tanácskozzék az illető egylet arról, hogy mely tárgyak volnának ezen második orsz. képviseleti gyűlésre kitüzendők és azokra nézve tegyen ide felterjesztést. 3. Annak idejében jelentse be Címed hozzám, hogy mely egylet választott és kit vagy kiket választott képviselőkül. Bpesten, 1883-ik évi márcz. hó 19-én. Trefort s. k.

Ezúttal csak arra szorítkozhatunk már, hogy az örvendetes hírt olvasóinkkal közöljük; a m. miniszteri rendelet által teremtett helyzetről s vele járó feladatainkról jövő füzetünkben fogunk szólani.

*

A közoktatásügyi miniszter *Veress Pálné*, szül. *Beniczky Hermin*, gróf *Teleky Sándorné* és *Gönczy Pálné* úrnőkhöz, mint az orsz. nőképzőegylet elnökeihez és pénztárnokához a következő elismerő iratot intézte:

«Abból az alkalomból, hogy «az országos nőképző egylet» e hó 23-án fenállásának és üdvös működésének tizenötödik évi fordulóját éri meg; tekintve, hogy ez egylet akkor keletkezett, mikor országos intézkedések által a nőnevelés érdekében az állam keveset tehetett; tekintve, hogy nemes feladatát úgy oldotta meg, hogy a szép és fontos eredmények minden hazafi kebelben csak örömet gerjeszthetnek: mint az ország közoktatási minisztere indíttatva érzem magam ez alkalomból teljes elismerésemet nyilvánítani méltóságodnak a magyar értelmes nőképzés ügyében, az egylet hatáskörén belül, eddig kifejtett tiszteletreméltó és fontos eredményeiben bizonyára nagy jelentőségű működésért.

Mindig örömre szolgál, ha társulati úton is a magyar közoktatás és nevelés ügyét s különösen a régebben leginkább elhanyagolva volt nőnevelést és oktatást a kor kívánalmai szerint előmozdíttatva látom. Az «Országos nőképző egylet» ezt tette tizenöt éven át, honleányi buzgósággal, nagy ügyszeretettel, helyes úton s éppen ezért maradandó nyomokkal. Midőn tehát ismételve elismerésemet kívánom ez alkalommal kifejezni méltóságodnak mint az egylet fáradhatatlan bölcs elnökének személyesen, egyszersmind kérem, hogy alkalmilag az egész egyletnek s az egylet által fentartott jeles intézetek tanári testületének is elismerésemet tudomására juttatni méltóztassék. Azon őszinte hazafias óhajtásommal kívánom soraimat bezárni, hogy a mindenható isten jóságos gondviselése legyen továbbra is az egylet működésén.»

*

= *Vidéki nőiparkiállítások.* A budapesti országos nőiparkiállítás nagy sikere buzdítólag hatott női köreinkre országszerte. E hatás örvendetes gyümölcseiképen regisztrálhatjuk az *e hó 6-án megnyitott kolozsvári nőiparkiállítást s a zombori nőiparkiállítást, melyet f. év szeptemberére terveznek.*

1. Addig is míg a *kolozsvári kiállítást* teljes érdeme szerint méltathatnók, a következő töredékes adatokat közöljük róla a napi lapok után. A női munkákból rendezett kiállítás e hó 6-án nyilt meg a városi vigadó nagy termében. A kiállított tárgyak összegét

a «*M. Polgár*» tudosítója *öt ezerre* becsüli s különösen kiemelendő tárgyakként említi meg az *erdélyi előkelő hölgyvilág kézimunkabeli ügyességére való pompás hímzéseket*, többek közt K. Biasini Domokosnétől, ki 60 éves korában készített három szép darabot állított ki. A terem végén vannak *a régiségek;* ez a kiállítás egyik legfigyelemre méltóbb osztálya. Pompás régi hímzések, varrások, szövések — mindmegannyi fényes bizonyságai a régi magyar műizlésnek. Igen érdekes osztálya a tárlatnak a *a szövészeti és női iparisk*olák gyűjteményes kiállítása, melyek legszebb darabjait a szepsi-szentgyörgyi, deési és gyalui stb. iskolák szolgáltatták. A nagy terem ablakai előtt vásáros sátrak vannak, melyekben a város legszebb lányai viszik az árúcsarnok leányainak szerepét. A látható dolgok mellett egyéb szellemi élvezetűl Weisz József zongorajátéka szolgál délutánonként, míg az anyagi élvezetek után sóvárgók a gazdag büffetben nyernek fáradozásukért bő kárpótlást.

2. A *zombori nőiparkiállítást* az ottani jótékony magyar nőegylet rendezi. A kiállítás szabályzata a következő: 1. A női kézműipar-kiállítás czélja a női kézműipar minden ágát a legigénytelenebb harisnyakötéstől a legművészibb hímzésig, a varrás, fonás, szövés, lombfűrészelés, forgácsmunka, fafaragvány stb. stb. legcsekélyebb produktumától a legművészibb remek tárgyig — felölelvén: Bács-Bodroghmegye területén a női kézműipar mai fejlettségi állapotáról tanúlságos tájékozást nyújtani; czélba vett eredménye pedig ez úton az egyes ágakban elért sikert közkincscsé tenni, a mennyiben a kiállított mű mintaként fog hatni tájékozást nyújtva és ízlést nemesítve a szemlélőben; a más ágakban esetleg jelentkező hiányok vagy hátramaradottság pedig közmegbeszélés és nyilvános megbírálás tárgyát képezvén, könnyen és gyorsan lesznek orvosolhatók. Végre minthogy sokan kézi munkájukból tartják fenn magukat, mindenkinek tér nyilik ügyességét bemutatni, munkássága árát köztudomásra hozni s így a női kézműipar terén a kereslet helyes tájékozást nyer, a kínálat pedig e kiállításon kellő tájékozást fog nyújtani: más szóval, kinek valami női kézimunkára szüksége van, tudni fogja ki, hol, hogyan és mennyiért fogja azt neki elkészíteni. 2. Kiállító lehet minden rendű és rangú, e megye

területén lakó vagy annak kapcsához tartozó egyén vagy testület, ki valamely női kézimunkát készített vagy tulajdonaként bír, mely alkalmas arra, hogy tájékozás nyújtson megyei kézműiparunk bármely ágának mai állapotáról. A megye minden községében egy-egy lelkes honleány fog fölkéretni, hogy saját községében az egész mozgalomnak központja, vezére, apostola legyen. Főkép arra kell törekedni, hogy azokon kívül, kik a női kézművekkel nemes passzióból foglalkoznak, a nép alsóbb osztályai és mindazok, kik a női kézműipar tekintetében a kínálatot képviselik, vagyis a munkakeresők, a kézimunkájukból élők, nyeressenek meg a kiállítás eszméje pártolásának. 3. E kiállításon a kezdetleges női kézi műtől, az egyszerűtől fel a legtökéletesebb műremekig minden női kézmű helyet talál, mert épen a fejlődési és fejlettségi fokozat lehető feltüntetése által érthető el az okulás: épen azért nemcsak új, hanem régebben készült művek beküldése is kéretik, csakhogy ezeknél az év is megjelölendő, mikor készült. 4. A kiállítás ideje 1883. szept. hó 2-tól vagyis az ünnepélyes megnyitástól — 1883. szept. hó 17-éig vagyis az ünnepélyes bezárásig tart. A kiállítandó művek legkésőbb augusztus hó 21-én frankó postára teendők es «Esztergamy Borbála, nőegyleti elnök Zombor, Bácsmegye» czím alatt kellően és gondosan becsomagolva küldendők. A kiállításon elfoglalandó hely minden kiállítónak díjtalanúl áll rendezésére. 5. Minden kiállítandó tárgyra egy czédula tüzendő reá, mely a műre vonatkozó következő adatokat tartalmazza: A kiállító neve, tartózkodási helye, mikor készült a mű, mi az értéke, eladó-e vagy nem, s ha igen, mennyiért, esetleges észrevételek a mű készítési módjára vonatkozólag. 6. A kiválóbb munkák a szokásos jutalmakkal fognak a megválasztandó jury által a bezáró ünnepélyen kitüntettetni. 7. A kiállítás helye a zombori városház nagyterme, esetleg a megye palotájának díszterme, ha a megyei régi épület átalakítása akkorra be lesz fejezve. 8. A kiállítási költségek fedezésére szolgálni fog a húsz krajczárnyi csekély belépti díj — és a kiállítás végén a nőegylet által rendezett sorjáték jövedelme. 9. A kiállítás végrehajtóbizottsága: Sándor Luiza főispánné ő méltóságának elnöklete alatt a zombori jótékony magyar nőegylet elnöke, Esztergamy

Borbála ő nagysága, a nőegyleti választmány, és az egyleti titkár, kihez minden a kiállításra vonatkozó megkeresés, tudakozódás és értesítés intézendő.

*

= *Arany-ünnep egy délvidéki leánynevelő intézetben.* A «Budapesti Hirlap» márczius 8-ki száma után közöljük a következőket: *Kuttka Mária* úrhölgy nyilvánossági joggal felruházott s huszonhárom év óta sikeresen működő felsőbb leánynevelő intézete *Verseczen* e hó 4-én igen szépen sikerült *Arany János ünnepet* rendezett. A város közönségének művelt és hazafias része örömmel ragadta meg az alkalmat, hogy a halhatatlan költő érczszobra javára rendezett emlékünnepen minden vallási és nemzetiségi különbség nélkül lelkesedéssel sorakozzék a kibontott zászló alá s hazaszeretetének kifejezést adjon. A magyaros színezetű programm zene, ének, szavalatrészekből s Arany «Családi kör» cz. költeményének élőképben való feltüntetéséből állott. Az ünnep fénypontja azonban az Arany arczképe előtt bemutatott hódolat volt. Az értelmiség leánygyermekeiből álló csoport — csupa 7—10 éves kedves gyermekek — a nemzeti szalagokkal díszített teremben felfüggesztett arczkép elé vonúlt s egész tömeg virágot hozva magával, megkoszorúzta az elhúnyt halhatatlan költő arczképét. Legszebb bizonysága e tény az intézetben nyert hazafias nevelésnek; s hogy ez mennyire kedvére van a város intellegenciájának, mutatták ama szülők örömtől sugárzó szemei, a kiknek gyermekei e csoport hódolatában részt vettek. A Rákóczy-induló hangjai mellett oszlott szét a vendégsereg s mindnyájuk szívében egy volt az óhaj: vajha az ily hazafias szellemű ünnepek a végvidéken, hol a nemzetiségek között a magyar szellem ápolására oly nagy szükség van, minél gyakrabban ismétlődnének! Az emlék ünnep tiszta jövedelme 81 forintot tett.

ELSŐ MAGYAR ÁLTALÁNOS BIZTOSITÓ TÁRSASÁG BUDAPESTEN.

I. Tűz-, szállitmány- és jégbiztositási üzlet.

Kiadások. — Huszonötödik évi zárszámla 1882. január 1-től deczember 31-ig. — Bevételek.

I. Tűzbiztositás.			
Kifizetett károk a viszontbiztositott rész levonása után	1647061 18		
Függőben maradt károk tartaléka	261186 59		
Szerzési költségek a viszontbiztositott rész utáni bevétel levonásával	289551 14		
A tűzbiztositási üzletet terhelő igazgatási költs. és adó	305265 24		
Behajthatlan követelések leirása	4592 31		
A következő évek készpénz-dijtartaléka a viszontbiztositott rész levonása után és minden megterhelés nélkül	1801146 87		4308803 33
II. Szállitmány-biztositás.			
Kifizetett károk a viszontbiztositott rész levonásával	54845 25		
Függőben maradt károk tartaléka	31075 84		
Szerzési költségek	16035 17		
A szállitmány-biztositási üzletet terhelő igazgatási költségek	13000 26		
A következő évnek dijtartaléka a viszontbiztositott rész levonásával	23186 21		138142 73
III. Jégbiztositás.			
Viszontbiztositások és törlések	746175 84		
Kifizetett károk a viszontbiztositott rész levonásával	754931 53		
Szerzési és igazgatási költségek a viszontbiztositások utáni bevételek levonása után	230332 84		
Behajthatlan követelések leirása	2004 01		1733444 22
A társasági tartaléktőkének kamatja			51160 05
1881. évi nyeremény			701975 86
			6933526 19

1881. évi nyeremény-számla: maradvány			1504 67
I. Tűzbiztositás.			
Az 1881. évről áthozott készpénz dijtartalék a viszontbiztositott rész levonásával és minden megterhelés nélkül	1856530 93		
380476762 frt 33 kr. kötött biztositások után és a f. évb. lej. dijrészletekből bef. dijak frt 3951887.05 levonva törl. dijak frt 198,155·88 viszontbiztos. dijak « 625,369·37 lejárt visszbiztositási dij-részletek « 321,329·49 frt 1.144,854.74	2807032 31		
Az 1881. évb. fenm. tartalék függőben volt károkért	131649 85		4795213 09
II. Szállitmány-biztositás.			
Az 1881. évről áthozott dijtartalék	21772 85		
29.729,172 frt 10 krnyi kötött biztositások utáni dijak frt 227,007.28 levonva: törlesztett dijak frt 8,577.08 viszontbiztositási dijak 109,714.05 « 118,291.13	108716 15		
Az 1881. évben fenmaradt tartalék függőben volt károkért	30058 57		160547 57
III. Jégbiztositás.			
74.114,048 frt 64 krnyi kötött biztositások utáni dijak	1671781 70		1671781 70
IV. Egyéb bevételek.			
Beváltott szelvények után, valamint egyéb kamatok és bevételek	248787 28		
Társasági házak tiszta jövedelme	55691 88		304479 16
			6933526 19

Vagyon. — Mérleg-számla 1882. deczember 31-én. — Teher.

Elhelyezett tőkepénzek: az első hazai takarékpénztárnál, az egyesült budapesti fővárosi takarékpénztárnál és magyar állami kincstári pénztárjegyekben	1080 100 —		
Értékpapirok:			
a) 324,400 frt m. földhitelintézeti 5% záloglevelek à 100% . . . . . 1.166,400 frt — kr.			
b) 324,000 frt m. földhitelintézeti 5½% záloglevelek à 100% . . . . . 324,000 frt — kr.			
c) 1.342,800 frt m. északkeleti vasut els. ez.-kötvények à 89.75% . . . . 1.205,163 frt — kr.			
d) 214,200 forint kassa-oderbergi vasut els. ez.-kötvények à 93.25% . . . 199,741 frt 50 kr.			
e) 397,000 frt Magyar nyugati vasut II. kib. els. ez. kötvények à 94% . . . . 373,180 frt — kr.			
f) 350,000 frt Magyar gácsországi vasut II. kib. els. ezüst kötvények à 90.50% . 316,750 frt — kr.			
g) 229,200 frt Duna-drávai vasut elsőbbs. kötvények à 91% . . . . . 208,572 frt — kr.			
h) 30 000 frt I. erd.vas.e.els.k. à 90.50%/frt 27,150			
i) Lloyd-társ. s egyéb értékpapirok 258,491 frt —kr.			
j) Olasz alapitv. kötv. Lir. 375,000 86.75% 154,360 frt78kr.			
a fenti értékpapirok után az év végeig esedékes kamatok 66,171 frt 50 kr.	4299979 78		
Leszámitolt és egyéb váltók	275287 45		
Lombard-kölcsön	200000 —		
A társaság házai Budapesten	1210000 —		
Különféle adósok:			
a) Pénzkészlet és maradványok a képviselőségeknél	642650 92		
b) Maradványok idegen biztositó intézeteknél	329985 44		
Jégbiztositási osztály folyó számlán	172875 81		
Központi pénzkészlet	22452 61		
	8233332 01		

Részvényalaptőke: teljesen befizetett 2000 egész részvény à 1000 frt	2000000 —		
Részvényalaptőke: teljesen befizetett 2000 fél részvény à 500 forint	1000000 —	3000000	—
Társasági tartaléktőke		1330161	42
Tűzbiztositási dijtartalék készpénzben a viszontbiztositott rész levonásával és minden megterhelés nélkül	1.801,146.87		*
Szállitmány-biztositási dijtartalék készpénzben a viszontbiztositott rész levonásával és minden megterhelés nélkül	23,186.21	1824333	** 08
Tűzbiztositási függő károk tartaléka		261186	59
Szállitmány biztositási függő károk tartaléka		31075	84
Árkülönbözeti számla		3099	9 08
Dunaparti ház adótartaléka		31834	24
Különféle hitelezők		104015	87
Előbbi évekről eddig fel nem vett osztalékok		5910	—
Tisztviselők nyugdijalapja		398849	35
Életbiztositási osztály folyó számlán		234050	68
1882. évi nyeremény		701975	86
*A tartaléktőke az 1882. évi nyereményből emelkedett 1.418,100 frt 83 krra.			
**A dijtartalék az 1882. évi nyereményből emelkedett 1.868,302 frt 78 krra.		8233332	01

II. Életbiztositási üzlet.

Kiadások. — Huszadik évi zárszámla 1882. január 1-től deczember 31-ig. — Bevételek.

Törlesztett kötvények dija	114282 22		
Visszaváltott kötvényekért	123469 08		
Halálesetek után megtéritett összeg	549840 42		
Lejárt kiházasitási tőkékért	311540 44		
Kiházasitási biztositásoknál haláleset következtében dijvisszatérités	70666 10		
Függőben levő károk tartaléka	89220 59		
Évjáradékokért	10836 74		
Viszontbiztositási dijak	30106 85		
Bélyegekért	24314 29		
Irodai bér, postadijak, nyomtatványok stb.	64235 59		
Tiszti fizetések	40797 41		
Jövedelmi adóért ez évi nyeremény után	26749 85		
Orvosi dijakért	14309 29		
Behajtási és dijbehajtási költségek	153041 96		
Behajthatlan követelések leirása	10171 24	1633658 07	
Dijtartalék ez év végén		8572482 15	
1882. évi nyeremény		178922 88	
		10385063 10	

A mult évből áthozott dijtartalék		7828550 90	
Befolyt dijak: ez évben kiállitott kötvények után,	260591 68		
az előbbi években kiállitott kötvények után	1673296 24		
a biztositott tőke emelésére forditott nyeremények	15059 10	1948947 02	
Mult évi függőben volt károk tartaléka		12997 45	
Illetékek		31456 63	
Kamatjövedelem		446131 10	
		10385063 10	

Vagyon. — Mérleg-számla 1882. deczember 31-én. — Teher.

Értékpapirok 6794600 frt 95 kr. ugyanis:			
1. 1207400 frtnyi osztrák-magyar bank 5%-os záloglevelei 100 frtjával	1207400 —		
2. 399400 frtnyi pesti magyar kereskedelmi bank 6%-os záloglevelei 100 frtjával	399400 —		
3. 1433000 frtnyi magyar földhitelintézeti 5½% záloglevelek 100 frtjával	1433000 —		
4. 2488000 frtnyi magyar földhitelintézeti 5%-os záloglevelek 100 frtjával	2488000 —		
5. 1184000 frtnyi magyar földhitelintézeti 4½%-os értékü záloglevelek 94 frtjával	1112960 —		
6. 131,040 frtnyi magyar földhitelintézeti 5%-os ércz értékü záloglevelek 117⅖ frtjával	153840 96		
7. Magyar királyi állampénztár jegyek	571900 —		
8. 1882. évben esedékes kamatok	93983 30		
9. Jelzálog kölcsönök	187194 62		
10. Kötvény-kölcsönök	1049090 —		
11. Viszontbizt. kötvény kölcsönök	21471 68		
12. A központ tartozása folyó számlán	234050 68		
13. Vezér- és főügynökségek s mások tartozásai	359350 34		
	9311641 58		

1. Dijtartalék: 8.769,650·34 levonva viszontbiztositási dijtartalék 197,168·19		8572482	15
2. Biztossági alap		225324	45
3. Kiházasitási tőkék nyeremménye,		235935	67
4. Függőben levő károk tartaléka		89220	59
5. Dijleszállitásokra vonatkozó nyeremények tartaléka		2057	83
6. Előre fizetett dijak az 1883—1888 évekre		3635	96
7. Fel nem vett nyeremények 1881 évről		107	58
8. Viszontbiztositó intézetek és mások követelései		3501	47
9. 1882. évi nyeremény		178922	88
		9311641	58

Budapest, 1882. deczember 31-én.

Az igazgatóság:

Fuchs Rudolf, Hajós József, Harkányi Frigyes, Lévay Henrik.

Igazgató-helyettesek:

Ormódy Vilmos, igazgató. **Ullmann Károly Pál,** aligazgató.

Jeney Lajos,
a központi könyvezés főnöke.

A fenti zárszámlákat és mérlegeket megvizsgálván, azokat a törvényben s az alapszabályokban meghatározott elvek szerint készülteknek és azok egyes tételeit a fő- és segédkönyvekkel teljesen megegyezőknek találtuk.

Budapest, 1883. február 23-án.

A felügyelő bizottság:

Pecz Vilmos, életb. osztályfőnök. *Rudnyánszky Lőrencz.* *Tornyai Schosberger Zsigmond.* *Szitányi Izidor.* *Kaczvinszky János,* életb. könyvvivő.